

Видавництво Товариства „ПРОСВІТА“.

З кривавого шляху Українських Січових Стрільців.

Ілюстрована збірка оповідань і описів.

Зредагував

Др. Осип Назарук.

У ЛЬВОВІ, 1916.

КОШТОМ І ЗАХОДОМ ТОВАРИСТВА „ПРОСВІТА“.

З друкарні Наукового Товариства ім. Шевченка.

ЛННБ України ім.В.Стефаника

01188433 (S)

Друга книжка про Стрільців

п. 3.

Слідами Українських Січових Стрільців

Дра Осипа Назарука

появиться в цвітні 1916.

Ціна 3 К. 50 сот.

Замовляти можна
в Книгарні Н. Т. ім. Шевченка.

В. 5888
202
Видавництво Товариства „ПРОСВІТА“.

З кривавого шляху Українських Січових Стрільців.

Ілюстрована збірка оповідань і описів.

Зредагував
Др. Осип Назарук.

У ЛЬВОВІ, 1916.

КОШТОМ І ЗАХОДОМ ТОВАРИСТВА „ПРОСВІТА“.

З друкарні Наукового Товариства ім. Шевченка.

Старшина Укр. Січових Стрільців.

Курінний отаман Михайло
Галушинський.

Курінний отаман Василь
Дідушок (в шапці).

Курінний отаман др. Никифор
Гіряк.

Сотник Дмитро Вітовський
(ліворуч).

12748
Збірка М. С. С. ТКА

Львівська бібліотека
АН УРСР
№ И 0495.116.

ВСТУПНЕ СЛОВО.

Від часу, як український нарід утратив державну самостійність, не переживало його військо таких прикрих хвиль, як в часі сеї великої війни. Тепер був час,

Полковий отаман Григорій Косак.

коли здавало ся, що наш нарід живцем закопують в могилу. Кожде нове місто і село, котре заливала московська сила, було для українського народу немов

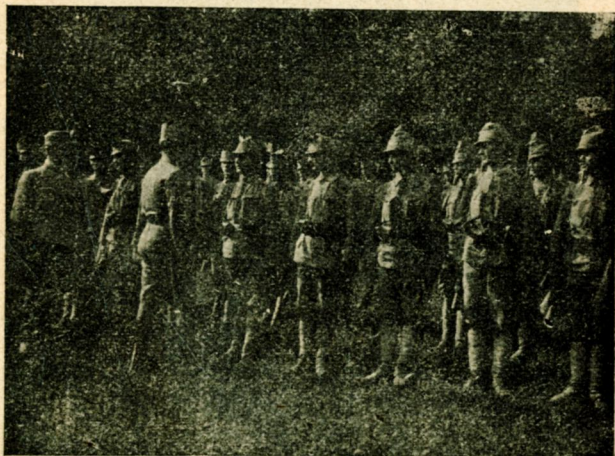
Сотник
Клим Гутковський.

свіжою грудкою землі, киданою на його домовину в гробі. А як Москва заняла три столиці західної України: Львів, Галич і сильний Перемишль, то були се для українського народу немов три важкі камінні плити, котрими привалено його могилу. І великий жаль обняв душу мешканців останного кусника великих-великих земель України, на котрім до війни можна було ще розвивати ся нашій мові і думці, школі і просьвіті.

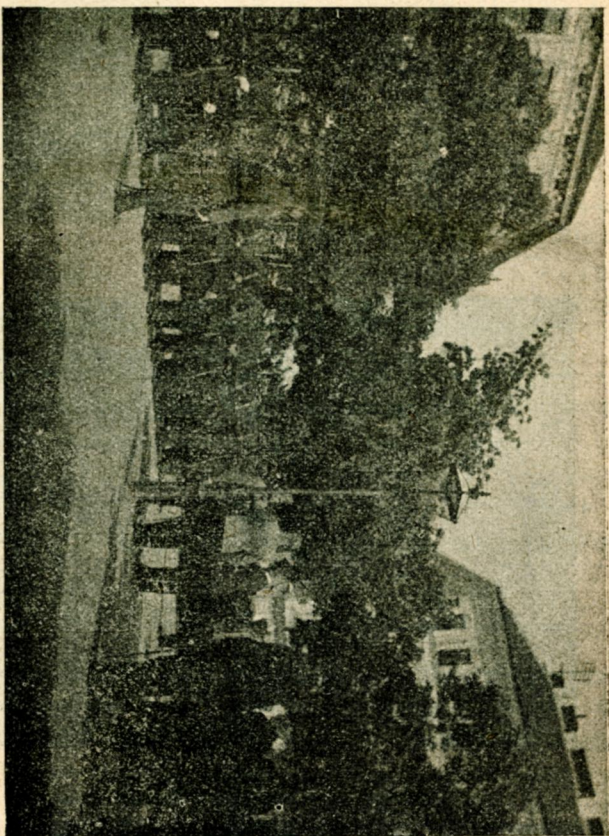
Найтяжше відчули се нещастє ті молоді чети Січового Війська українського народу, що добровільно пішли на велику війну проти Москви. І се треба пам'ятати, щоби зрозуміти сі описи кровавого шляху, яким ішло наше національне військо. Воно бореть ся з силою розпуки. І тому, хоч війна переходить у третій рік, не було випадку, щоби московська сила денебудь проломала ряди наших чет січових. Вони такі обережні й відважні, що не принесуть сорому сьвітлій історії українських військ минувшини. Плятон, філософ наймудрійшого з народів старинного сьвіта, каже, що „хоробрість се знанє того, чого треба бояти ся і чого не треба бояти ся“. Се знанє живе в рядах Січового Війська і в тім значіню, що се наше військо розуміє, що треба бояти ся московської кормиги для українського народу. Відси його завзяте і хоробрість. Нехай же се знанє іде в як найширші верстви українського

народу над Сяном, Дністром, Дніпром, Доном і Кубаню, а видасть воно добрий і благородний оwoч національної свідомости, котра скорше або пізнійше мусить нам збудовати нашу власну, самостійну і велику державу.

13. січня 1916.

Наслідник престола серед Стрільців.

Відзначене Українських Січових Стрілців у Відні.

В ПЕРШІЙ БИТВІ.

(Оповіданє Укр. Січового Стрільця Андрія Кисілиці).

— Хлопці! Зараз буде приступ! — Сьміло на ворога! І спокійно стріляти. Нічого не боятися — говорив сотник, переходячи попри Стрільців, що пів години тому повигрібали собі в снігах невеликі сховки та вистелили їх фосою (смерековими гильками).

До московських окопів було всего зо 200 кроків. Але оба ворожі війська перегороджував глибокий сніг, в котрий Стрільці западали по пояс, і старезний ліс з великими вивертами та позвалюваним стрипіхатим колодем.

Ми недавно прийшли сюди. Гадали, що останемо у своїх снігових скритках довший час, а тут заповідають приступ.

— Багнети на кріс! — почули ми притишену команду стрілецької старшини.

Ждемо приказу, щоби піти вперед.

приходить мені на думку:

— Не знати, як то наша сотня буде боротися сьогодні? Та-ж се наші воєнні хрестини, се наша перша битва.

У Страбичеві вибрали нас, менше здатних до боїв і трудів воєнних та післали у містечко Густ до „легкої служби“.

Але ми не схотіли. Кажемо сотникови:

— Другі сотні Українських Січових Стрільців б'ються, слави собі й Україні добувають, а ми будемо ховати ся поза фронтом?!

— Ні! І ми хочемо йти до бою!

Налягали на сотника, налягали, аж нарештє він згодив ся.

І незадовго вислали нас окремо від других стрільцьких сотень у бездорожні гори на село Вишків.

Уже від Лопушної бредемо снігами по пояс, дорогу собі самі робимо.

Послїдну ніч прийшло ся вже ночувати під голим небом. Ми „спали“ в лісі у снігах, вколисані сумовитим, протяжним шумом карпатських борів, буджені полонинським вітром та гірським морозом, а від часу до часу також московськими шрапнелями.

В день було трохи потепліло, настав відмряк, сніг змокрів, одїж і черевики попромокали аж до тіла. В ночі добре тисне мороз. Мокре убранє до тіла примерзає. Стрільці ходять живо по коротких пророблених у снігу стежках, щоби заґріти ся. Але то мало помагає.

Цекуди запалили невеличку ватерку (більшої не вільно розікласти). Гріють ся, сушать ся. А декотрі, що схотїли пити, мусять собі стопити у бляшанці над огнем трохи снігу, бо води нїгде не дістане у сих снігах.

Цїлу ніч майже нїхто не спав.

А сьогодні зрана підійшли ми вже на 200 кроків від Москаля.

Гармати з обох боків грають. Німецькі гармати бють на гору, куди ми драпаємо ся; а російські стріляють в яр, де розложені союзні війська.

— Хлопці, вперед!!

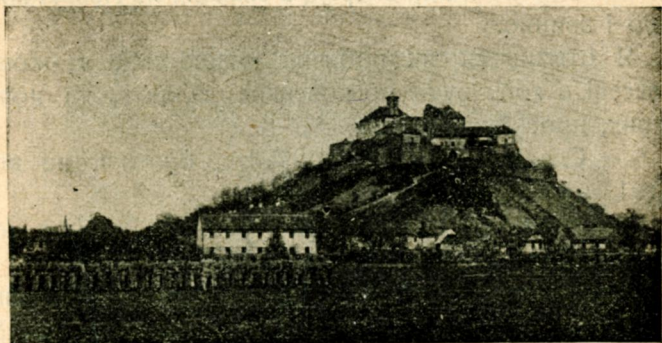
І ми схопили ся, як сполошені птахи тай скочили у сніг.

Кожний сам собі робить стежку серед снігу, колода, галузя, ям.

І кожний пре вперед.

Московські окопи вже близько. Яких 50 кроків від нашої розстрільної. Вже нас і видно Москалям і чути.

Сальва. Всі Москалі в окопах разом вистрілили з крісів.

Замкова Паланка (Варпалянка) коло Мунчака на Угорській Україні, де був Кіш Укр. Січових Стрільців від 30. грудня 1914 до 5. липня 1915.

Ми всі без приказу — скоро і спритно, як на команду, впали у сніг.

Та заки я ще впав, то не міг не добачити, як московська куля „дум-дум“ вцілила в голову нашого товариша, Українського Січового Стрільця, Юрка Сливку, Гуцула з Рибна в косівському повіті — та як він з розбитою головою, з розторощеним черепом, без крику і без слова повалив ся у сніг.

Ми схопили ся і побігли вперед.

Ліс кінчить ся.

До московських окопів всего п'ятнадцять кроків. Російські кулі свищують, фівкають, як розюшені оси; а межі ними подовчасті кулі „дум-дум“ бrenять мов пчоли коло зігрітого чоловіка у парний липневий день.

І ми стріляємо. Такий гриміт, такий гук, аж в ухах болить і звенить.

Я не тямлю, чи ми що кричали, підступаючи до московських окопів.

Ми вже не йшли вперед, а скакали як гірські кози скоро і звинно.

Я отямив ся, як побачив низше себе в окопах піднесені в гору руки московських салдатів та почув їх крик, просьбу-благання:

— Слава Богу! Не вбивайте, братіки, не вбивайте! У нас діти, жінки, родичі!

Ми перелізли через насип перед російськими сховками-ровами.

Дехто остав там, щоби відпровадити полонених.

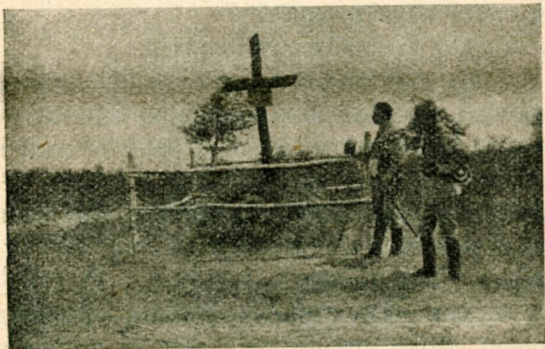
Решта Москалів утікала і відстрілювала ся. Ми гонили за ними і стріляли. Зза кожної колоди, майже зза кожного пня боронив ся і відстрілював ся російський жовнір. На цілій горі траскотіли вистріли і кутив ся сиваво-синій димок із розпечених цівок жовнірських крісів.

Німецька артилерія перестала острілювати гору. Їй зателефонували, що ми вже на шовбі гори, та що приступом здобули російські позиції.

Але тоді посипали ся на нас російські стрільна.

Я був уже зо 20 кроків поза російськими окопами. Ішов вперед і мав наготовлений до стрілу кріс, опертий на череві. Нараз щось страшенно луснуло коло мене і кинуло мене у сніг. Я відрухово схопив ся та почав утікати з того місця. Зразу навіть не завважав, що

мого кріса десь нема. За хвилю доглянув, що мені з руки капає кров. Дивлюся, ліва рукавиця пірвана, а з неї висить відорваний, кривавий палець. Ще держить ся на кусничку шкіри і гойдається. Аж тоді почув я, що мене болить. Приглядаюся собі, а мої скіряні патронташі пірвані на шкаматє. Кріса нема і годі добачити, де дїв ся. Рукави на правій руці геть пірвані, аж сорочку закрівавлену видно. Тоді почув я біль і в правій руці.

Спільна могила 23 Укр. Січ. Стрільців у Викторіві.

Завертаю назад до здобутого російського окопу. А звідти кличе мене товариш-стрілець:

— Товаришу, ходіть сюди скорше, а то ще вас поцілить московська куля.

Товариші помогли мені злізти в рів та стали перевязувати рани. На правій руці було їх три від округлих олов'яних кульок з російського шрапнеля.

Вони завязують, а кров забагрює білі бандажі, преть ся на світ.

Наконець позамотували мені руки.

Тимчасом наші геть зігнали Москалів з гори в яр. Вийшов я з рова тай пішов здовж окопів. Аж тепер побачив роботу німецької артилерії. Порозривані людські тіла, конаючі в муках салдати; порозкидвані голови, руки, ноги, кроваве людське тіло.

Наднесли конаючого Українського Січового Стрільця, Амброзяка з села Трачева. Він зраний повалився був у сніг. Хотів встати, підняв ся і тоді віцїлила його друга куля. А як на крик підбігли товариші і взяли його, щоби віднести до лікаря, тоді поцїлила його ще третя куля в живіт.

По кількох годинах муки помер.

В окопах бандажують усіх лекше ранених, не виключаючи і московських жовнірів. Виносять тяжше ранених, а ті, що мають завязані рани і годні ще йти, сходять самі в долину на лікарську площу.

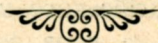
То тут, то там відпроваджують полонених Москалів.

Сходжу і я в долину.

Там переночував у бараку (шопі), котрий вибудували сапери. Вони пробрали у лісі на поляні сніг аж до землі, поставили деревляний барак із обтесаних кругляків смерекових, прикидали замерзлу землю фоєю і поклали фою замість даху на верх. Огрівали бараки залїзними печиками.

Другого дня рано помандрував я дальше снігами пішки до села Торуня коло Лопушної — до лічниці.

Писано 5. мая 1915.

Др. Осип Назарук.

ЗІ СПОМИНІВ НАЙСТАРШОГО СТРІЛЬЦЯ З ДРУГОГО КУРІНЯ У. С. С.

ЗМІСТ: Дощ і нудьга. — Що робити, щоби не стати змоклою колодою? — Цікавий стрілець. — Чи я міг його уважно слухати? — Його оповіданє. — Зі Львова до Трансвалю. — Як Бури давали їсти, як одягали його і як обходили ся з ним? — В бурській війні. — Як робить ся „бозу“? — Як оповідач дістав ся до У. С. С.? — Битва на горі Кобилі. — Кілько наших стрільців там упало? — В битві о гору Маківку. — Рана. — Умираючий чеський кадет. — В двох шпиталях і в кадрі. — Знов на поли бою. — Полонене кубанських козаків. — За що бють ся стрільці?

В хвилі як пишу се оповіданє в „канцелярії“ І. куріня, в лісі над Золотою Липою, маємо в полі два куріні, а третій в дорозі¹⁾. Кожний з них має власне „лице“, цілком оригінальний, до другого мало подібний вигляд і склад. Мені особисто вигіднійше жити в першій курени, але найбільше інтересних, найліпше „вирізьблених“ типів бачу в другім. Тому радо відвідую другий курінь.

Неприємне положенє воєнного кореспондента, коли в місци, до котрого він приділений, панує спокій. То значить, цілковитий спокій тут не панує: ночами все видніють сьвітла ракет і чути детонації то від гармат то від машинових та ручних крісів. Але все те не перешкоджує спокійно спати, тим більше, як дощ одноманітно грає по полотні наметів. В такий час просто

¹⁾ Він уже довго в дорозі.

щастєм є, коли можна чимнебудь зацікавити ся, бо інакше чоловік дубіє, стає колодою, вправді ще не гнилою, але змоклою. Бо сидіти в наметі, чи в якій буді постійно годі. Треба вийти в ліс або на поле. А там дощ.

Тому я дуже втішив ся, звітрівши в другім куріні більшу кількість цікавих людей. А до другого куріня далеко. Треба перейти три гори і три долини. І ліс і поле. І увійти в яр. А вогкість в часі дощу така сильна, що промочує ноги. Але нудьга ще сильнійша. Тут треба десь іти, щось робити. В таку хвилю зайшов я в глибокий і вузький яр, де стоїть у лісі табором другий курінь У. С. С., зайшов до землянки командантів, застав там сотника Вітовського тай попросив, щоби казав припровадити стрільця, котрого уважає найцікавішим що до його минувшини.

А Вітовський каже: „Та ви вже знаєте його. Се Заворотюк, котрий подарував вам позавчера перстень зроблений з російського шрапнеля. Зараз пішлю по него“.

За хвилю вступає по землянки старший вже чоловік з рудими вусами і худим лицем, темний, бльондин середного росту, стрункий, усьміхнений, з відзнаками вістуна. Салютує своїй власті. Просимо його сідати і я починаю розпитувати його. Він називаєть ся Петро Заворотюк, уродив ся в Стаях (повіт Рава Руська) дня 5. марта 1871 р. Батько його був досить заможний господар, бо мав 12 моргів поля. Він сам не мав уже ґрунту. Пішов до пекаря, визволив ся, опісля навчив ся ще машинового слюсарства. Довго блукав по світі і розуміє сім мов: українську, німецьку, польську, румунську, сербську, болгарську і мадярську. Оженив ся (жінка померла тому чотири роки), має десятилітнього

сина. Він хрещений на латинський обряд, бо уродився в Бохні, а до нашої церкви треба було далеко їхати.

По тім вступі „вуйко“ (так стрільці звуть Заворотюка) починає оповідати. Спокійно і поволи, якби йшов — нога за ногою. А я пишу слово за словом. Записую майже махінально. Бо мої думки були далеко від него, далеко в просторі і часі. Що се за тип людини, що так спокійно оповідає про своє неспокійне

Село Камінна (в долиньськiм повітi) де був Кіш
Укр. Січ. Стрільців від 5. липня до 21. серпня 1915.

жите? Сеж тип старого Запорожця, що любив над жите все, що незвичайне, оригінальне. Де його не можна було взріти? І в землі поганській, „агарянській“ і на венецьких галерах і на дворах татарських каганів і в далеких пустинях азійських і африканських, через котрі вони втікали з неволі... Кілько їх погинуло в тих пригодах! Але багато доходило домів. Тільки вістки про їх цікаве жите не доходили далеко: знав їх ще троха син, може внук, — а там пропадали як перли з розсипаного намиста.

Якеж величає поле праці для уяви і творчости наших будучих поетів і писателів: відтворити своїм духом ті таємничі стежки і шляхи наших шибайголів по широкім світі, змалювати їх пригоди і жите. В сей спосіб виперли би ми з рук молодіжи різні чужі та неправдоподібні повісти, що не конче добре впливають на молоді душі, котрі під їх впливом виховують ся в неправді.

Такі думки мав я, слухаючи оповідання Заворотюка. Що властиво пхнуло його в світ — годі було довідати ся від нього. Очевидно не страйк. Бо роботу міг знайти в иньшій місци, впрочім він мав два ремесла в руках. Очевидно був се старий, атавістичний¹⁾ нахил до далекого „руху в світ“. Той сам нахил, що гнав наших князів і отаманів. Досить ніяково ставити їх на одну дошку з бідним Заворотюком, а прецінь він заслужив собі на те. Хоч не своїм оповіданєм, бо воно за мало ясне, за мало богате. Ось воно:

В літі 1902 р. був у Львові пекарський страйк. Страйкував і я. Якраз тоді вербували до бурської війни. Пішов і я з 23 товаришами, в тім було до 16 Українців, переважно селян, що робили в місті. Ми зголосили ся в бюрі ч. 5, там записав нас якийсь чужий офіцер, дав нам по 20 кор. і ми виїхали на другий день рано. Ми їхали через Босну, Сербію, Болгарію і Туреччину. Потому переїхали ми раз малу воду і знов їхали залізницею. По сімох днях висадили нас в Скалгорі. Там не так як у нас. Сорочки дістали ми вебові і напів з тонкої гуми, а на голову капелюхи, фільцові капелюхи, легкі і до складання на гузик. Їсти, пити і курити було до схочу, так само свіжого біля давали

¹⁾ По прадідах одідинений.

„кобіти“, кілька хто хотів. І добре та смачно давали їсти. А пили ми крім вина „бозу“, таку варену юшку з кукурудзи; вона і сить дає і холодить. Заправляють її цукром і оцтом. Там зараз взяли нас до вправ, але вчили тільки обходити ся з крісом - верндлем. Вчили всего 4 дні по німецьки і дали до розстрільної. Обходили ся з людьми добре. Наш командант називав ся шеф Бравн. Він був Бур. Бури то приємні люди, чисто як наші. Наш відділ складав ся з чужих, було в нїм до 500 люда. Ми йшли в той бік, де сонце стоїть о 4 годинї з полудня. По трох днях маршу прийшло до битви. Як зачали огонь о 6 год. вечером, то скінчили о 2 год. по півночі. Ми відперли Англіїців. Вони мали добру кавалерію. По трох місяцях окружили нас Англіїці. Бури піддали ся, тай ми з ними. Останна битва тревала два дні і дві ночі без настанку. Ми стояли на якійсь сильно скалистій горі (я мав списано, де то було, але як ми коло Волівця йшли на патрулю з 20-тками, то казали нам всі папери попалити). Як Бури піддавали ся, то було таке замішанє, якби до штурму йшли. Всіх відсилали до їх місцевостей, а нас чужих пустили. Перед нашим відїздом виплатили нам Бури по 800 К. (на наші гроші) на дорогу. Ми їхали все на північ залізницею і через Букарешт та Орсову приїхали на Угорщину, а відси до Галичини. За весь той час не терпіли ми ні разу голоду і дуже добре з нами обходили ся. Там як прийти до хати, то така чистота, що навіть у Німців нема такої. Там зараз приймають і їсти дають: багато мяса і до мяса печених та варених каштанів. Пити дають вино та „бозу“. Бозу я зараз зробив би. Робить ся її так: Бере ся сьвіжої, на грубо змеленої кукурудзи, сильно варить ся і сок переїджує ся через чисте простирало. Як вона вже зсяде ся, то

додає ся цукру й оцту, а потому осідає ся. Як по 2—3 днях перемасує ся, можна пити а спід кидає ся худобі. Бозою впити ся годі. — — —

13. серпня 1914 р. зловили мене в лісі коло Рави Руської козаки, але пустили, бо я виказав ся папером, що до войська не йду. Потому знов мене зловили три козаки, і вже не хотіли пустити. Але я засипав їм очи солию, скочив у воду і втік від них. Я зголосив ся у Львові до полевої пекарні ч. 36 і виїхав з нею до Ходорова. В Хросятичах стояли ми тиждень і там при дорозі пекли хліб. А як Москалі наперли, наші цофнули ся, а мене лишили, щоби я сказав Мадярам, куди йти. Потому не міг я вже знайти своєї кухні і вернув до Львова. В єзуїтськім городі сидів я на лаві і приступив до мене мій старий знакомий Русин зі Збоїск тай оповів мені, що може при Укр. Січових Стрільцях треба буде пекарів. А про Стрільців знав я від своїх стрієчних братів, котрі вступили до Стрільців. Я пішов на вул. Коперника, відки післали мене до „Академічного Дому“. Там сидів я, поки не поїхав до Стрия.

Перша моя битва була на горі „Кобилі“. Я був у сотни Вітовського, в четі 3-тій. Вечеріло, як наші 2 сотні (друга була Будзиновського) перейшли за Опаку, село в Дрогобицькім повіті. На поли перестояли ми в розстрільній цілу ніч, а зимно було. Мрака сильна. Було то в жовтні. Були ми вбрані добре, вифасували все коло Горонди. На другий день окружили ми лісом те село і вийшли на гору Кобилу. Могла бути год. 9 рано. На горі стояла сильна мрака. Інших верхів не було видно, хиба як вітер троха провіяв. На горі стояли ми в розстрільній і двох резервах через решту дня і цілу ніч. Їсти ми не мали що, аж третого дня вечером, як вже зимно робило ся в жолудку, дістали

ми по $\frac{1}{2}$ консерви і $\frac{1}{4}$ хліба. А в ночі була мрака така зимна як дощ і густа як дим. З гори бачили ми в ночі, як дорогою до Опаки йшли Москалі збитою лавою з факлями і ліхтарнями, а ми не мали гармат, щоби на них стрілити. Зо три чверти години бачили ми світло здовж їх рядів. Могло вже бути по півночі. Йшли вони від села Залоктя до Опаки.

Пів до шостої рано почали стріляти наші патрулі. До год. 9 перестрілювалися поволи, а від 10-тої до пів до 12 таки добре сипали. Стріляли і ми з гори сальвами. Москалі густо відповідали крісовим огнем і сунули густо як кольонами, одна розстрільна за другою, можна було їх нарахувати 5—6. Гарматами били вони на сам верх „Кобили“ і в ліс за верх, де сподівалися наших резерв, але ми не мали там ніяких. Їх кулі спадали о яких двіста кроків за далеко. Від їх крісового вогню впало на правім крилі, де я стояв, трох наших стрільців, а 8 було ранених. Між убитими був десятник Гурнікевич уч. VIII. кл. гімн. зі Стратина (пов. Рогатин), вістун Бровко, син попа зі Станиславова, санітет, і третого не памятаю. А між раненими були: Мандзій, молодий, около 20-літний зарібник зі Скнилова (повіт Львів), йому куля зломила праву руку — Габа, також зарібник, відки, не знаю, Семенюк, ранений також в руку (він уже супровітований), а інших не памятаю.

Битва тревала $2\frac{1}{2}$ години. Насамперед цофнулися Чехи, бо їх багато впало, так зо $\frac{3}{4}$. Були то вулани і драгони з ріжних полків, що потратили коні і з них зробили піхоту. Потому отримали й ми приказ: „Alle rückwärts! Laufschrift!“¹⁾ І ми цофнулися в ліс.

¹⁾ „Всі взад! Бігом!“

Тепер почав Москаль сильно бити на нас шрапнелями. Кулі падали поміж дерева, як град, але не шкодили, бо зле були вимірені. Ми втікали яром, якоюсь деброю, де була трясавиця, по коліна в болоті. Зібрало ся нас троха аж в Турю (повіт Турка), а відтам пішли ми до Исаїв.

Другий раз брав я участь в битві о Маківку, але я був у розстрільній з Чехами і стояв під Головецьком. Я йшов до своїх зі сотні до трену, а по дорозі здибали мене Чехи тай казали йти з ними. І я мусів, бо не мав приказу на письмі. Полягали ми в розстрільній коло Головецька, відки гору Маківку добре було видко. Так лежали ми три дни. А четвертого рано почали Москалі огонь з тої гори, що стоїть коло Маківки. І били добру годину зі всього: і з крісів ручних та машинових і з гармат. Тут мене ранили в праву ногу, але я міг ще піти сам. По дорозі бачив я якогось чеського кадета з Праги III., що мав розірваний правий бік гарматною кулею. Жив ще чверть години. Я взяв від него шаблю, револьвер, 600 К і фамілійну фотографію тай все те віддав надпоручникови з його відділу коло Головецька, де стояла резерва. В Славську мене обв'язали і відіслали до Опірця, де був полевий шпиталь. Там лежав я 6 днів і пішов до Великого Вараждину знов до шпиталю, де був я 11 днів. В Опірці було ліпше, бо була ліпша менажа і вино. З Вараждину пішов я до кадри у Варпалянці і там спочивав 6 неділь. Відтам відіслали мене в поле і я прийшов до своєї сотні в день потому, як наші взяли Галич. Сотня стояла тоді в Галичи на двірці.

Нога доси мене свербить і сильно в ній бє пульс. Страху не маю ніякого.

Але раз таки мав я чи то страх чи злість. Було то на патрулі під Феліцінталем в Скільщині.

Йшло нас 20, а проводив нами четар Іваненко. Ми йшли полем і не виділи нікого, а йшли за слідом, бо в селі сказали нам Німці, що Москалі пішли до ліса. Підходимо під ліс і вже вступили в ріг ліса тай

Кіннота Українських Січових Стрільців.

почали Москалів заходити півколесом. Де вони є, ми не знали, а довідали ся про се аж як вони дали вогню до першого нашого тов. Конопади¹⁾, котрого післала наша 20-ка до другої нашої 20-ки, що була в тій стороні, аби допомогла обскочити російську патрулю. Були

¹⁾ Учень VIII. кл. гімназії з Переволоки, пов. Бучач, дістав ся опісля в полон у селі Леторці, коло Веречок (комітат Мункач), потому втік з неволі (Сказав се четар Балюк, тепер уже покійний. — О. Н.).

то кубанські козаки без коний, а було їх 11. По хвили впали 2 стріли 2-ої 20-ки. Козаки тим змішалися, бо гадали, що їх окружили (так оповідали вони потому). Всі пустилися втікати. Трох ми ранили, одного смертельно, двох полонив я, решта втікла. Полонені називалися Бондаренко і Стешенко. Як я візав їх, щоби піддалися, вони не хотіли і стояли з оружжем. Стешенко витягнув до половини шаблю і я зложився до него крісом, на котрім був багнет. Потому прискочив мій тов. Сивохоп з Добрівлян (пов. Дрогобич) і козаки піддалися. Я завів їх до сотника Вітовського. Бондаренко мав дуже гарний кинжал викладаний перловою матицею і сріблом тай дорогу шаблю, з котрою, як казав, ходив ще його дід. В команді плакали вони, як діти з жалю, що піддалися, слези йшли їм по лиці як шкварки. Тоді, як вони не хотіли піддатися, був я такий злісний, що аж чорно в очах мені було.

— Чи знаєте ви, за що Стрільці бються? — питаю на закінчене.

— Та польські бються за свою Польщу, а ми за свою Україну, аби ми не були під владами других тай аби було лекше бодай нашим дітям, як не нам.

ЛИСТ МАЛОГО СИНКА ДО БАТЬКА НА ВІЙНІ.

Тату, в нас *взе* сніг паде,
Д^лугий сніг, як ти пісов.
На вікні *мол*оз беле
І квітки *малює* знов.

В нас у хаті *с*це тепло,
Бо *п*ливіз нам вуйко д^лов,
Але *с*цось таке *п*лийсло,
*С*цо і вуйко *взе* пісов.

Я Кат^лусі *взе* не бю,
Мами *с*лухаю улаз,
Взе *г*оволу „Ві^лую“...
Тату, *г*ей *в*елтай до нас!

Нам без тебе *с*кучно тут,
Мамі із *о*цей усе
Сльози як *г*олох падуть,
Як *з*гадають *л*ис тебе.

Я *п*ослушно все буду
*Г*оволити „*О*т^це нас“
І на *л*ід *взе* не піду.
Тату, *г*ей, *в*елтай до нас!

З БОЇВ НА ГОРІ МАКІВЦІ.

— Роскажіть, товаришу Борисе, як то було на тій Маківці.

— Перший раз пішли ми до бою на Маківку 28 цв'ітня, 1915 р.

— Ей, не зачинайте свого оповідання від Адама таї Еви, бо воно стане нецікаве. Розповідайте про той бій, коли Українські Січові Стрільці відобрали у Москалів окопи та відбиваючи їх напад, пішли на них проти-приступом.

— Тоді вийшли до бою зі Скільського Грабівця: сотня Будзиновського і дві четі зі сотні Дідушка.

— Москалі вже були забрали першу лінію окопів?

— Так. Вони перли вперед по гірській збочи. Наша розстрільна уставила ся півколом на склоні гори. Лівим крилом проводив четар Гнатевич, в центрі приказував заступник сотника Мельник, а на правім крилі сотник Будзиновський. Головний провід був у руках офіцера Дрозда.

З боку уставлено машинові кріси в місцях, відки був добрий достріл і відки цілий час можна було косити йдучих до приступу Москалів.

Три полки пішли до приступу на наші другі окопи.

Заторохтіли машинові кріси, ми всі розпочали скорий огонь. А Москалі мимо того йшли все блисше і блисше до нас.

— Вперед! Хлопці, вперед! Наперед! — обізвала ся команда.

Звінке і дуже „гурра!“ приглушило московські оклики.

Не тямлю, що я далше робив, як я йшов чи біг до приступу, ані як опинився коло Москалів.

Ми кинулися проти-приступом на сіру купу ворожого війська. Навіть не було часу вложити багнети на кріси.

Ми пообертали кріси другим боком, взяли їх обома руками за цівки і били по голові прикладами.

Скорше, ніж ми самі сподівалися, вдалося нам виперти Москалів у долину, поза перші окопи.

В долині над потоком було дуже наручно до них стріляти і від нас і з машинових крісів. Ми зіпрали там Москалів здорово.

Казали, що в тій битві втратили вони три тисячі людей.

Один стрілець на очах товаришів, жовнірів та офіцерів розбив свій кріс в тім шаленім приступі. Тоді вихопив з похви багнет та кинувся з ним на Москалів.

На хвилю підчас бою я отямився тай оглянувшись, де мій брат, і що з ним діється. Тоді побачив я, як один Москаль ішов з наложеним на кріс багнетом. Кілька кроків перед котримось стрільцем, що йшов проти него, розмахнувся він крісом і кинув його мов спису — просто багнетом у груди нашого товариша. Сей схилився в тій хвилі і тільки приклад зачепив його по голові та приголомшив.

Сейчас почав Москаль витягати з кишені ручний гранат. Та він мусить там притиснути якусь sprужинку, щоби гранат вибух. Ним же Москаль встиг се зробити, прискочив мій брат, Осип і пробив його багнетом.

Все те сталося в кількох хвилинах, скорше чим у кінематографі.

Другого дня Москалі наступали коло села Голо-
веська. Тут відпирали їх два куріні Українських Січових
Стрільців. Підчас битви артилерія відтяла Москалям
відворот. Ми перестали стріляти і зажадали, щоби
решта ворогів піддала ся.

Тоді взяли ми в полон 800 Москалів.

Через слідуєчі два дні вони цілий час носили
ранених з боєвища та ховали трупів.

Вісімсот люда робило се два дні.

Писано 15. мая, 1915.

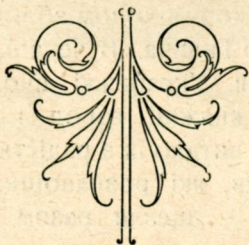
Відпочинок добровольців на подвір'ю перед „Ака-
демічним Домом“ у Львові дня 23. серпня 1914.

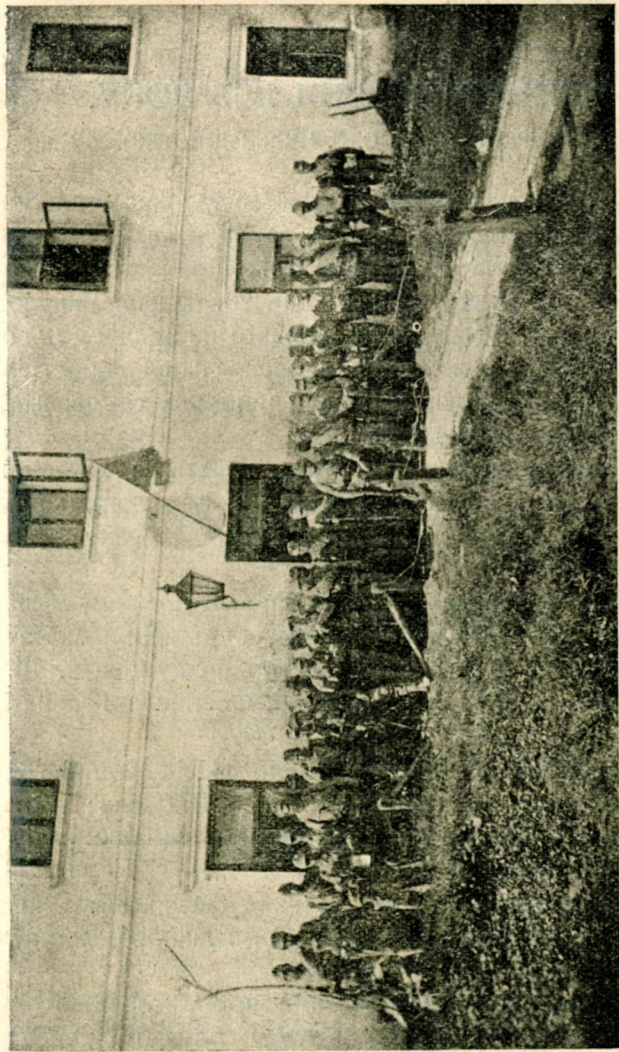
Сьвітлиц М. Мороз.

НА ГАЛИЧ.

По завзятих битвах під Болеховом рушили наші вперед. Москалі в страху перед окруженем втікали на лоб, на шию. Тільки слабі задні сторожі ставили позірний опір, щоби дати нагоду головній силі окопати ся на лінії Сокіл-Кринос-Єзупіль. Оперті плечима о Дністер і Галич ставили дуже сильний опір. Але наша і німецьки артилерія не дали їм довго вдержати ся на тих позиціях. Моздірі 30·5 см. (стрільці їх називають „вуйки“) працювали невтомимо, острілюючи укріплення Галича. Притім велика скількість гармат меншого калібру робила величезні шкоди Москалям. Москалі майже ніколи не сиділи днем у перших окопах. — Але все таки перервати ворожу лінію не було змоги — задля великого числа російської піхоти. Одначе поступ армій Макензена і Бем-Ермоліого приневолив Москалів відступити зпід Галича. Почала ся переправа через Дністер. Чотирма мостами переходили Москалі на другий бік. Сейчас за втікаючим ворогом рушив П. курінь У. С. С під командою сотника Дідушка. Порозсилані патрулі наступали на п'яти заднім московським сторожам. Скорим ходом зближали ся Українські Січові Стрільці до Галича. В червні 1915 р. сповнилася історична хвиля. Українські січові сили відібрали наїздникови свій княжий город і увійшли побідно в нього. Населенє витало їх з радістю і з одушевленням. Багато запроданців, які розпаношили ся підчас московського наїзду — щезли разом зі своїми покровителями.

Перша увійшла до Галича сотня Вітовського як передна сторожа цілого куріня. Сотник Вітовський став командантом міста. Він сейчас установив бурмістра і казав вибрати сторожу безпеченства. На ратуші замаяла українська синьо-жовта хоругов поруч з австрійською. — Поробивши ще деякі зарядження, подав ся сотник зі своєю сотнею в сторону моста. На другім боці моста усадовили ся Москалі і сильним огнем з машинових крісів перешкаджали нашим у переході через Дністер. Стрільці зробили розстрільну і під охроною домів розпочали сильний огонь на ворога. Щойно тоді надійшли Мадяри від сторони Станіслава. Також наша артилерія, яка вспіла зайняти позиції, розпочала сильну канонаду. Москалі мусіли подати ся знова, а стрільці пігнали ся за ними. В той спосіб зробили свобідним до переходу міст на Дністрі. По нїм перейшли потому відділи австрійської піхоти, щоби спільно переслідувати ворога. — Корпусний командант Гофман і бриг. ген.-майор Вітошинський приглядали ся ходови події зі замкової гори і не мали слів похвали і подиву для наших молодих героїв, видячи, як вони жваво і з завзятем дали собі раду зі сильнішим ворогом.

Перші Українські Січові Стрільці в Галичі перед магістратом по завішенню української хоругви
дня 27. червня 1915.

ДЕНЬ 28. ЧЕРВНЯ 1915 РОКУ.

(ПЕРЕПРАВА У. С. С. ЧЕРЕЗ ДНІСТЕР).

Чудовий ранок 28. червня застав нас у глибоко врізанім ярі, недалеко старого замку в Галичи.

Не знаю, чи з давних стрільців був між нами такий, що не згадав би в сїм дні 28. червня минулого року, — коли перед очима зібраної на здвизі у Львові української публіки виступили вперве карні ряди стрільців. Тільки рік минув, а кілька прийшло ся пережити від того памятного дня!

З другої сторони не було, здаєть ся, ні одного стрільця, що з певного рода неспокоєм не пригадував би собі, що якраз нині є *двайцять осьмого*. Якраз *двайцять осьмого*!

Дивним дивом ні один *двайцять осьмий* місяця, не минув для стрільців без яких-небудь неприємностей.

Та тепер не було часу багато роздумовати. Десь у Галичи лунали вибухи ворожих шрапнелїв і гранатів. Дійсність не давала тонути в мріях.

Сонце ще не високо відбило ся від наддністрянських гір, а вже був приказ курінного Дідушка: „Сотня піде через Семиківці і Межигірці — дальше на схід і розслідить позиції ворога“.

Хвилю потім ми машерували безлюдними, ярко освіченими вулицями Галича до залізного моста на Дністрі.

Попереднього дня висадив ворог середний лук моста у воздух так, що поміст тонув по середині у рвучих струях ріки. Кілька дощок положених там,

де була прірва, служило за кладку, якою переправлялося наше військо.

В прозорім, раннім воздуху видів ворог ясно, що ми переходимо ріку та скермував проти нас гармати.

Що хвилі чути було коротке, якесь люте, ненависне „жу-жу-жу“ — потім „крях!“ — і фурчанє відломків шрапнелїв, більш осліпляючо білих від сонїшного свїтла — долїтало до нас. Над містом білїли свїтла, хмарки диму вибухлих шрапнелїв і поволї розпливались у синяві неба.

Що хвилі розбовтували гранати прозорї струї Дністра і тоді два рази вищий від моста водограй підносив ся з води, блистів у яснїм соняшнїм свїтлї всіми красками дуги, відтак розбивав ся в раннїм вітрі і падав униз, сполокуючи міст та змиваючи з нього слїди крови ранених і вбитих.

Здержано перехід австрїйського війська, щоби українських стрільців пустити наперед.

„Гусаком! Відступ 10 кроків, сотня бігцем — руш!“ видав приказ командант сотнї тов. Андрїй Мельник.

Треба було набрати воздуху до сеї „приємної подорожї“, рукою зловити за лопатку, що висить при поясі, щоб не била по колїнах, відтак напружити ноги і бігти як на перегонах.

Одна тільки думка переймала цілу істоту чоловіка: „Вперед! Без огляду на втрати! Вперед, хочби по трупах!“ Душу огортала якась зелїзна впертість. Одиниця зникла, зникла її воля, її надії, її бажаня. Остався лише жовнїр, жовнїр подібний один до одного. Остали лиш рядовики-мурашки, що виконували якусь працю. Праця та мусїла бути виконана, хочби коштувала не знати кїлько жертв, не знати кїлько крови!

З обох боків мигають залізні стовпи вязань великого моста, а ти дивишся лиш на сього трупа, що лежить там на переді в калужі крови. Чомусь видаєся, що як минеш сього трупа, решта дороги перестане бути небезпечна.

Чим раз блисше і блисше сей фатальний труп. Тепер — лише скок — і страшна, кровава калюжа разом з купою людського мяса за тобою...

А серед сього раз-за-разом гудять вибухи шрапнелів, раз-за-разом обливає тебе водограй струєю дністрової води.

Тепер по помості вниз, до води, потім хиткою кладкою. І ми вже за сильним підмурованєм гостинця.

Звільнюємо крок, збираємося і за хвилю тонемо в шуварах та лозах на право від гостинця.

Ідемо на схід...

А там перед нами в синявій мраці Межигірські горбки, відки з шумом і скавулінєм летять понад наші голови погубні гарматні кулі. Нисше, серед темної зелені садів видніють за насипом залізниці, що йде здовж Дністра — вершки хат села Семиківці, ясніє остра, біла вежа церкви сусіднього Тустаня, видно темні лози над Гнилою Липою, що ділить нас від названих сіл.

Доходимо до гостинця, що веде здовж залізничого шляху до Станіславова.

Ідемо лозами між шляхом і гостинцем.

Вже здалека чути люте „Бев!“ — ворожих шрапнелів, видно їх білі хмарки диму та стовпи куряви від вибухів гранатів.

Се друга переправа — переправа через Гнилу Липу. Аж досі дійшли перші відділи наших військ.

Скорим кроком зближаємося до сього пекла.

Ворог не бачить нас; ми закриті лозами.

Ідемо так, як лиш Українські Січові Стрільці уміють йти. Ворог не сміє нас бачити! Тепер заслонює нас сей корчик, тепер треба держати ся тіни дерев, не виходити на сонце, тепер треба зігнути ся і використати пів метра глибокий рівчик. Тільки, щоби ворог не бачив, щоби не доглянув нас...

Нараз — кінчать ся лози.

Насип залізничий зроблений тут з квадратів каменя, що купами лежать по обох його боках аж до Гнилої Липи.

Каміне блищить у яснім соняшнім сяйві. На милню видно тут кожду постать, що відбиває ся краскою від жаріючого світлом каменя.

В заламах за камінем криють ся люди. Вони ви-зискують найменшу прогалинку між плитами, криють ся за кождим вистаючим каменем. Здавало би ся, що вони живі, якби не мертва їх непорушимість, якби не плями крови, що тут і там червоніє на білім камені.

Голови з розірваним верхом всунули ся якось судорожно в прогалини між камінем, руки із судорожно покорченими пальцями впили ся в твердий камінь, якби старали ся останніми силами завмираючого тіла вигребати в нім яму.

Звідкись, якби з під землі чути придушений стогін ранених.

Що хвилі падають з глухим лоскотом гранати в сю купу каменя і трупів, зі свистом розлітають ся відломки заліза і каменя, летять у воздух обезображені брили людського мяса і розприскують кров.

Тут нема хвилі до страчення.

Через ріку йде гостинцем деревляний місток. На залізничім шляху, на ліво масивний залізний міст.

„Бігцем через місток, збірка під зелізним мостом!“
— лунає приказ.

Знов біжимо божевільно скоро.

Діточою забавкою був перехід через міст у Галичи супроти сього пекла. Щойно тут сконцентрував ворог всю свою увагу і бє.

„Кррах!“ — розприскує ся каміне, летять відломки, падають дерева з придорожної алеї.

„Бев!“ — і попри вас свистять кулі, фурчать пальники шрапнелів.

Раз! Два! Через місток!

Чоловік тратить почуванє і бажанє житя. Одна лиш думка, одно бажанє сверлує в голові: „Вперед, вперед! Як найдалі! Як найскорше!“

Зникає все. Видно тільки блиск десь перед очима, білу хмарку з запахом фосфору, попри голову шумлять маленькі оловяні кульки.

Ще скок — і відпочиваю під зелізним мостом за грубим підмурованєм насипу.

Дивлю ся на переправу дальших рядів Українських Січових Стрільців.

Чоловікови робить ся мимоволі смішно, як бачить сю переправу.

Бачу лише смішні сторони такого „маршу“. Забуваю на се, що у кожного, що біжить через місток, важить ся житє.

Ось вискочив спід моста довгий до безконечности, сильно збудований вістун У. С. С. тов. Мичик¹⁾, з розмахом поправив лівою рукою шапку на голові, обняв широкою долонею кріс і довгими ногами почав бігти

¹⁾ Родом з Синевідська Вижного. — *Ред.*

Сотник У. С. С. Андрій Мельник.

якось ніжно держучи кріс перед собою, якби бояв ся, що в розгоні поломить його.

„Ов, пані, пані, пані — то було горячо, ов, пані, горячо!“ — говорить заікуючись, сидячи побіч мене повний гумору та з надмірними румянцями.

Відтак виліз підхорунжий тов. Федь Черник¹⁾, трошки задиханий і легким, еластичним кроком перебіг страшний міст між житєм і смертю.

Похід, о скільки того рода порушуванє можна назвати походом, замикав командант сотні тов. Андрій Мельник.

Він спокійно став за деревом при дорозі, кілька разів погладив свою рудаву, поважну бороду, обтер піт з чола і систематично, не прискорюючи кроку, ні опізнюючись, біг злегка.

Я мимоволі дровав. „Коби перебіг!“

Нараз зовсім низько над сею поважною головою, окрашеною гарним заростом, блиснув огонь, появилася біла хмарка, роздав ся гук. І... поважна висока постань — далі поважно і систематично бігла, але спокійно бігла.

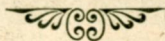
За хвилю ми стискали собі руки.

*

*

*

Годину пізнійше пожер і сей двацять осьмий відповідну скількість жертв...

¹⁾ Родом з Комарна. — *Ред.*

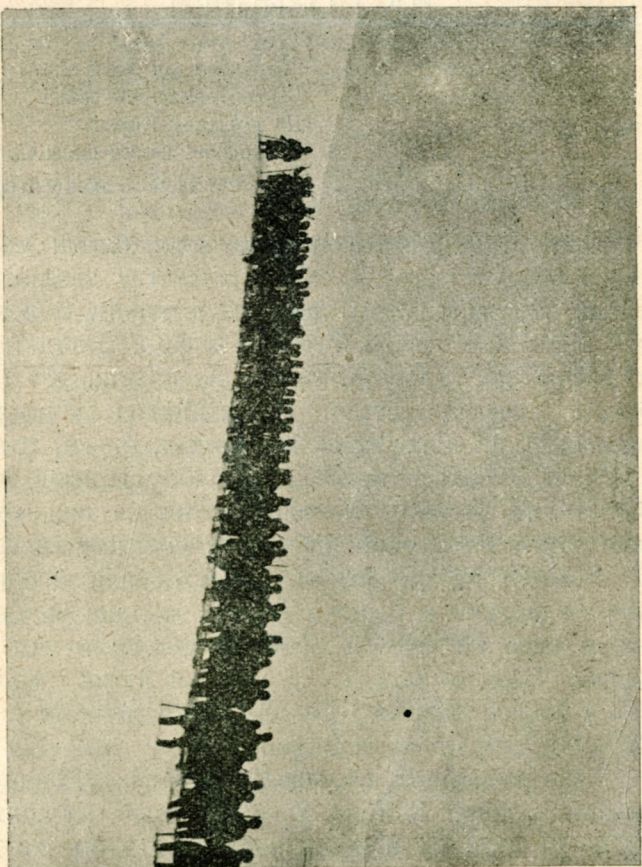
НА ПОЗИЦІЮ!

„Стрілами від моря віють
Стрибогові внуки вражі
На дружину Ігореvu
На хоробрі полки княжі“...

(Слово о полку Ігоревім).

Сніг, перший того року, кружляв білими метеликами в воздусі і стелив ся на розмоклу землю. Хоч мільйони тих метеликів топили ся вчорнім болоті, то другі невтомно летіли й летіли зі сірої безодні неба, що висіла над головою, як брудна плахта. Хати села прикриті тонкою верстзою снігу, збирали ся до зимового сну. Сніг приглушив їх, приспав, тільки де-не-де заскрипів журавель при керниці або загавкав пес на подвір'ю. Та зимний, осінний вітер ніс на своїх крилах дивні звуки від Стрипи. Що хвилі розлягав ся глухий гук. Здавало ся, що якийсь кровожадний, дикий звір опер ся ногами о Серет а лабами вхопив ся Стрипи і люто реве на сей бік. Той рев ніс ся по розлогих рівнинах Поділя, заходив у кождий кутик і морозив кров у жилах. Залітав і до села Вівся, де полк У. С. С. був через три дні на відпочинку.

Рано-ранесенько в четвер 28. жовтня, 1915 вирушав зреорганізований І. полк У. С. С. назад на позицію. Зібрав ся весь на алярмовій площі. Потім відійшов трохи дальше та уставив ся на дорозі за селом. Довкола нього дрімали сонні ниви, де-не-де поприкривані ряднами снігу. Перед ним у далечині синіли горбки, над якими що хвилі показували ся білі хмарки диму.

Українське Січове Військо в поході.

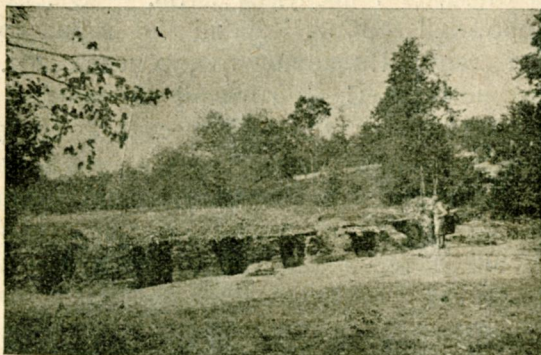
То по дві, то по три, а часом і по більше вони показувалися і скоро гнані вітром розпливалися в повітря. Деколи дим на горбках виростав мов із під землі. Тим разом дим був чорний. Він ріс скоро в гору як який великанський чародійний корч. За хвилину той корч зникав, щоби зробити місце другому. Там вівся бій на життя і смерть. Невинні і нестрашні на око, білі і чорні димки — се шрапнелі і гранати. Тепер там вони калічать і вбивають людей. Тут видимо ми тільки димки і „Стрибогові внуки ворожі“ доносять до нас глухі вистріли гармат і гуки тріскаючих стрілен.

На те все дивився зібраний полк знаючи, що за хвилину може сам піти там, на ті синіючі горбки. Тимчасом лавами уставлене Січове Товариство дожидало полковника. Ось на чорнім коні надїхав полковник і почався рапорт. Полковник підїжджав по черзі до курінних отаманів і вислухав звітів. — Опісля виїхав на придорожний горбок. Чорний кінь зарив копитами в землю і станув. Полковник глянув перед себе. Перед ним стояв полк У. С. С., готовий до відходу на позицію. „Шановна Старшино і преславне Товариство! За хвилину ми знова станемо око в око з відвічним ворогом. Багато є між Вами таких, що перший раз ідуть до бою. Нехай ніхто з тих не обнижить січового прапора, що дотепер так гордо здіймався в гору! Най нас веде в бій одна ідея, ідея вольної незалежної України. Гарзд!“

По промові полковника полкова музика заграє „Народний Гімн“. Якже відмінно звучав він від того, який не раз приходилося чути на концертах. Там багато співало, що „душу й тіло ми положим“, співало, бо знали, що до сього не так легко може прийти. А тут кождий засвідчив то не раз дотепер і за хвилину мав

засвідчити знова... Як мур стояли січові лави. Ніхто й не ворухнув ся... А звуки гимну линули далеко-далеко і під хмарне осіннє небо і по чистому полі аж до ворогів. Ось і останні акорди його зникли серед мрачних піль. Роздали ся прикази. Курінь за курінем, сотні за сотнями рушили вперед на непевну судьбу. За хвилю останні ряди зникли в сірій мраці... А на позиціях кипіла борба, рвали ся стрільна, розскакувало ся смертоносне зелізо. Ворожі полчища йшли до бою гнані нагайками.

Писано 4. падолиста, 1915.

Криївки Укр. Січ. Стр. у Викторіві коло Галича.

Др. Осип Назарук.

У. С. С. В БИТВІ КОЛО СОКОЛОВА, СОКІЛЬНИК І СОСНОВА.

*Місце постою У. С. С.,
середина вересня, 1915.*

ЗМІСТ: 14. IX. 1915. — Погода, завдане і позиція. — Битва від рана. — Тишина серед палуби. — Як виглядав пільна дорога близько місця битви? — Як виглядав битва? — До чого вона подібна в ясний погідний день? — Приступ укр. полків з Росії на позицію У. С. С. — „Стрільці сміють ся“... — Свій, як не заплаче, то бодай крикне! — Мужницька молитва за перший курінь У. С. С. — Знята кокардка. — „Перший курінь не існує“. — В два дні опісля.

Було се дня 14. вересня, 1915 р., год. 2 по полудни. Такого чудового дня я вже давно не бачив. По довшій слоті засвітило обмите дощами сонце і висушило середні ленти доріг. Тільки по боках стояло ще болото, що блестіло, як оксамит. Якийсь божеський спокій лежав на великих полях за Підгайцями, з котрих надіхав я в напрямі ріки Стрипи. Над нею стояв ліс, від котрого йшов такий лагідний легіт, як віддих сплячої дитини. Я трафив на сам розгар битви над Стрипою, що кипіла від години 1. в полудне.

Розпочала ся вона властиво вже о $\frac{1}{2}$ 7 рано. Українські Січові Стрільці боронили мостового причілка в Соколові. Були там усі сотні першого куріня У. С. С. і баталіон гонведів, а опісля ще 2 чети гонведів. Наші стрільці займали ліве крило, гонведи праве.

Напір розпочали козаки, за котрими в великій силі йшла московська піхота. Ворожа артилерія була на село Бурканів. В хвилі, як я приїхав до нашого обозу, московський приступ щойно розгорів ся на добре. Біля стрілецького боевого обозу стояло множество трену. Мимо того панувала тут тишина: здавало ся, що не тільки люди, але й звірята вслухують ся з запертим віддихом у перебіг недалекої битви. Се викликувало вражінє якоїсь дивної тишини — мимо страшної тріскотні всякого рода оружа.

Я з д-ром Новаковським і курінним почтарем Грехом підійшов на яких 2 тисячі кроків до місця битви, якоюсь пільною дорогою. Посували ся нею в напрямі до ріки ряди возів з кільчастими дротами й еспанськими їздцями¹⁾. Наші мужики так спокійно сиділи на возах, якби їхали на ярмарок. А з противної сторони гнали військові фіри, їдці на конях, ішли ранені з перевязаними головами — і плило лавою населенє зі своїм бідним майном. Сплакані женщины, перелякані і здивовані діти. Тільки мужики були спокійні — і ті, що йшли від битви і ті, що зближали ся до неї.

Цілий виднокруг дрожав, мов хребет живого ества. Потрясали ним важкі, глухо вривані, короткі реви гармат, сальви з ручних крісів і безнастанне, але то цілковито безнастанне тарахкотінє машинових крісів. Над лісом і здовж ріки стояли блідо-рудаві купки диму, мов яструби. То шрапнелі. Тут і там тріскали гранати, окутуючи чорним димом місця, котрі поцілювали.

Одначе мимо всего я — не мав вражіня, що се битва. Безнастанне тарахканє машинових крісів подавало на відправу у великодну п'ятницю. І взагалі все

¹⁾ Так зв. „цапки“, омотані колючими дротами.

те виглядало на величезне торжество, а не на бій. Причиною сього було чисте як хрусталь небо, ясність і свіжа осіння погода... Щось говорило з нутра душі: „Се неможливо, щоби тепер, в такий чудовий час відбував ся бій“.

А з правої сторони надтягали Москалі в силі яких двох полків і вже не розстрільною, але просто купами почали сунути в напрямі мостового причілка на Стрипі, котрого боронили наші Стрільці. На ідучих приступом в страшний спосіб сипала вогнем наша артилерія. Кріси салдатів як тріски летіли в гору. Але вони йшли, голови шинелями накривали, а йшли...

Я знав, що сторожу на мості держить старший десятник Калинець, молодий український гімназист зі Станиславова, зі жмінкою стрільців. Мимохіть примкнув я очі. Командант Коссак пхнув ще через міст у Соколові на східний беріг Стрипи стрільця Папіжевського на коні з писемною інформацією до отамана Горука. Він полетів, що кінь міг вирвати і перегнав через міст. І вернув. Тай каже: „Вони там сміють ся...“

Нараз притихли наші гармати. Тільки машиніві кріси тарахкотіли безнастанно, без уговку; здавало ся, що якісь велитні збожеволіли там перед нами і тарахкочуть і тарахкочуть. Наша артилерія бояла ся вже стріляти, щоби не побити своїх.

І московська артилерія притихла, в хвилі, як узріла пожежу в селі Соکیلниках (котре безпосередно лучить ся з Соколовом). Підпалили село Москалі на знак, що вже заняли його — і що не треба там стріляти.

А на мості в Соколові діяло ся таке: як Москалі заняли Соколів від сходу і нисше Соکیلник перейшли ріку тай від заходу зближали ся до моста в Соколові,

стрілецька сторожа поділила ся на мості — зовсім як співаєть ся у народній піснї — на 3 пайки. Одна скочила на захід, друга на північ, третя на схід — просто проти московських сил. До сеї части голосно гукали салдати по українськи: „Земляки! Кудя втікаєте?! Там Москалі!...“

Від сторони села надійшов якийсь мужик і втомлений приупав на купу соломи, що стояла при дорозі. „Що з нашими стрільцями, батьку?“ питаю його. Мужик зітхнув тяжко і каже: „З них не вийде ні один — їх вже обступили...“ Тай почав молити ся.

„Цілий курінь, цілий курінь!“ сказав хтось біля мене якимсь голосом, що звенів як сухе скло. Я вже не мав навіть тільки сили в собі, щоби обернути ся і побачити, хто се говорить. В мозгу почув я якийсь важкий тягар і — перестав не тільки думати, але й докладно аперцепувати (принимати) вражіння. Бачив я ще тільки, як полковий адютант Паньчак гнав на спіненім кони в сторону, де перед битвою стояла команда бригади, і не заставши її там, вернув. Опісля довідав ся я, що та частина стрілецької сторожі моста, котра втікла на західний беріг Стрипи, вратувала від полону обскоченого Москалями команданта Коссака, причім визначив ся цільним стрілянєм стрілець Тимко Тимчук з Іспаса. Недалеко від себе побачив я, як полем ішло австрійське військо в нові рови. „Все цофаєть ся“ подумав я і собі почав іти взад, знявши стрілецьку відзнаку з шапки: невимовно соромно було цофати ся. Такого вражіння я ще не мав.

Переїхав попри мене віз нашої полкової канцелярії. Я запитав, чи є місце для мене. Відповіли, що є. Але я чомусь не сїв і дальше пішов пішки. Переїхали

стрілецькі кухні. Іду далше. Приходжу на місце, де недавно стояв наш боєвий обоз: ні сліду з нього. Чиста площа. А весь шлях на Підгайці заповнений непереглядним рядом возів. Вони їхали в порядку, але дуже поволи, бо з усіх бічних доріг напливали свіжі ряди возів, брик, візків і всяких вегікулів тай скермували на головний шлях. Вкінці їх непереглядний похід станув. Я зліз з якогось воза, на котрий присівся був опісля і пішки пішов до Підгаєць.

Темніло вже, як на дорозі зустрів я стрілецький віз, що їхав в напрямі боєвої лінії. Я здержав його:

„Куда їдете? Нашого куріня вже мабуть нема“... Завертаємо всі до Підгаєць. Серед темряви і величезного здвигу возів добили ся ми до міста... По дорозі зустрів я ще стрільця, котрий брав участь в битві. Він потвердив, що перший курінь не існує...

В два дні опісля довідав ся я, що як уже ціла боєва лінія цофнула ся, наші стрільці окружені Москалями, не піддали ся. Одна чета з сотні, котрою проводить Каратницький, здержувала напір Москалів, не уважаючи на ніякі жертви. А перший курінь У. С. С. ішов на північ, східним берегом Стрипи, аж поки не дійшов до кладки в Соснові, котру держав іще для них майор Р... зі своїми Уграми. Тою кладкою перейшов наш курінь ріку. Частина стрільців мусіла перебути ріку вплав. З тих, кількох, що не вміли пливати, потонуло, бо вода була велика.

Між пропавшими є і сотник Чмола.

Так уратував ся перший курінь У. С. С. з позиції, на якій усі уважали його пропавшим. Уратував ся зі славою, що перевищує славу здобуту в боях на горі Маківці. Чужі офіцири називають нашу оборону мо-

стового причілка в Соснові — українськими Термопіями¹).

Визначили ся там крім отамана Горука сотники Дудинський і Сушко тай хлопці з сотні, котрою проводив Каратницький.

Якраз повідомляють мене, що з взятих у полон кілька стрільців уже втекло з московських рук і прибуло до нашої команди.

¹) Так називає ся гірський провал у Греції, де в давнину 300 Греків здержували довго напір великої ворожої сили, що йшла війною на грецьку країну, поки всі Греки, що боронили того провалу не вигибли до ноги.

В ОПУЩЕНІМ СЕЛІ.

Сонце клонило ся до заходу. Вершки лісів горіли ще в його світлі, а на доли сходили вже тіни ночі. Розкинене село Викторів тонуло в тих тінях і тулило ся до зелених садків. Недалекий потічок бив ся о береги і проказував дрімучим соснам вечірню молитву.

В селі тихо-тихенько, не скриплять журавлі, не лунає веселий дівочий спів, не чути повертаючого товару, не стелить ся левадами дим з коминів, не кличе мати дітей на вечерю. Тільки від часу до часу пес сумно-пресумно завіє на подвірю — і ворони закрічуть над хатами. Що се? — Се евакуоване¹⁾ село. Внім закватирувала ся доставка січових стрільців. Заняли хати на узгір'ю, закриті від ворога. Хлопці розложили ся з возами попід хати та корчі, щоб вороже око не доглянуло. Кухня повезла їсти на позиції. Прочі посідали довкола на траві тай гуторили. Але ось малий гуцулик знайшов у котрійсь хаті сопілку і став грати. Вилітають тужливі тони і несуть ся ген над темні ліси до товаришів у розстрільній. Слухаєш і не наслухаєш ся. Все є в тім граню: І високі, горді верхи Чорногори і дрімучі ліси і тихеньке село над потоком і шум водопаду і щебет соловія і прощане легіня зі світом і плач любки... Мимоволі переносить ся гадка в рідні сторони — до своїх. — А сопілка грає, душу виливає. Ось заскакали пальці скорше. Бадьорна пісня летить ген до ворога, що засїв ся на нашій землі.

¹⁾ Евакуувати значить з латинська: опорожнити.

Чуєш погрози і закляття. Чуєш команду „вперед“ і грізне „гурра“. І летить твоя уява разом з розстрільною проти ворога.

Наїжені багнети блесять до місяця. Кров грає в молодих жилах. То гуцульський цвіт рушив на ворога. Та невдовзі пісня малу-помалу стихає-лагідніє. Знова тужливі тони виходять несміло, благально. Поранений товариш просить друзів забрати його зі собою!

„Возьміть мене на топори
Занесіть мя в сині гори“.

Се ворожа куля підірвала його силу. Не підіймеся вже більше молодий легінь. Пісня все більше і більше тихне. Чуєш в ній далекий плач. То дівчина плаче — побивається за милим. Прочуває може, що він далеко — далеко від неї зелену траву червонить молодого кровю. Гаснуть блискучі, чорні очі. Уста щось шепчуть, останній поклін для милої, але вже дуже-дуже тихо. — Сопілка вже не грає а шепоче. Про молоде житє, що гасне на все і про дівчину, що очі виплакала за милим. Та не побачить вже його — ніколи. І сопілка незаметно, тихенько завмирає.

Др. Осип Назарук.

В ПЕРШІЙ ЛІНІЇ.

Тисяч в діл стежок провадить,
Нї одна в верх не веде...

Schiller.

ЗМІСТ: Вступ. — Між полями і лісами. — Ворог бачить нас як на долоні. — Чому ж він не стріляє? — Тайна ворожої артилерії. — Синьо-жовті відзнаки в лісі над Золотою Липою. — До котрої сотні У. С. С. найблише? — „На гербатці“ в опустілій хаті. — Обієтями „вимерлого“ села. — По чім пізнати, що се наша громада? — Як у казці з „Тисяч і одної ночі“. — „Розмова“ Укр. Січових Стрільців з Москалями. — Пробуджене інстинкту. — Як виглядає найдалше висунена сторожа У. С. С.? — Золота Липа і спомини з Одисеї та повістий для молодіжи. — Про геройство і його корінь слів кілька. — Січовий „герць“ з Москалями при помочи таблиць. — Невідчитана відповідь царських салдатів. — Зміна полевих сторожий У. С. С. — Оживлене ночью поле смерті. — Як Греки представляли собі смерть, а як ми? — Спомини з поезій Шілера. — В канцелярії сотенної управи. — Безконечний стрілецький рів у ночі. — Блукання в лісі. — В квартирі управи П. курія У. С. С. — Стрілецький рів у день. — Дещо з поглядів улюбленого молодіжю поета.

Лист до малого Лімназиста в місті С.

Ти нераз просив мене „написати з війни щось цікавого“. Але я не мав доси нагоди і часу. Бо мусїв писати інші потрібні річи, от як Ти нераз мусиш писати задачу до школи, хоч волїв би піти з товаришами бавити ся. Але нині маю троха часу. А до того бачив я цікаву „річ“: наших стрільців у першій боєвій лінії

над Золотою Липою. Тому представлю Тобі докладно і по правді ту цікаву картину і скажу все, що я тоді думав і як почував себе. Може Ти колись, як будеш уже жовніром у війську самостійної української держави, пригадаєш Собі сей опис і може він Тобі на щось придасть ся.

Був чудовий серпневий день, як я вибрав ся возом в товаристві двох підофіцерів У. С. С. зі стрілецького обозу (так називають селяни трен, то є вози, що везуть за військом харч і одіж) до першої лінії окопів, в котрій стояли всі сотні другого куріня й одна сотня першого куріня У. С. С. Сонце світлом обливало поля і гаї, левади і ліси. Була година 5. по полудни. В повітрі, на поли і в лісі чути було, що кожда цвітка і кожда деревина чекає на спокій ночі, на росу, котрою покріпить себе. А люди якраз в ночі починають боротьбу. Бо тоді легше їм підсувати ся незаметно до себе і нападати на себе.

Ти запитаєш мене: „А чому люди такі незгідливі і провадять війни?“

На се скажу Тобі, що часом війна буває справедлива і слухна і треба в ній брати участь. А коли? Тоді, як на нашу землю і нарід нападає неприятель, що хоче панувати над нами. До таких неприятелів нашого українського народу належить передовсім Москва, що найгірше неволить наш нарід. І тому війна проти Москви річ потрібна і слухна і такою буде, поки весь український нарід не вибеть ся з московської неволі.

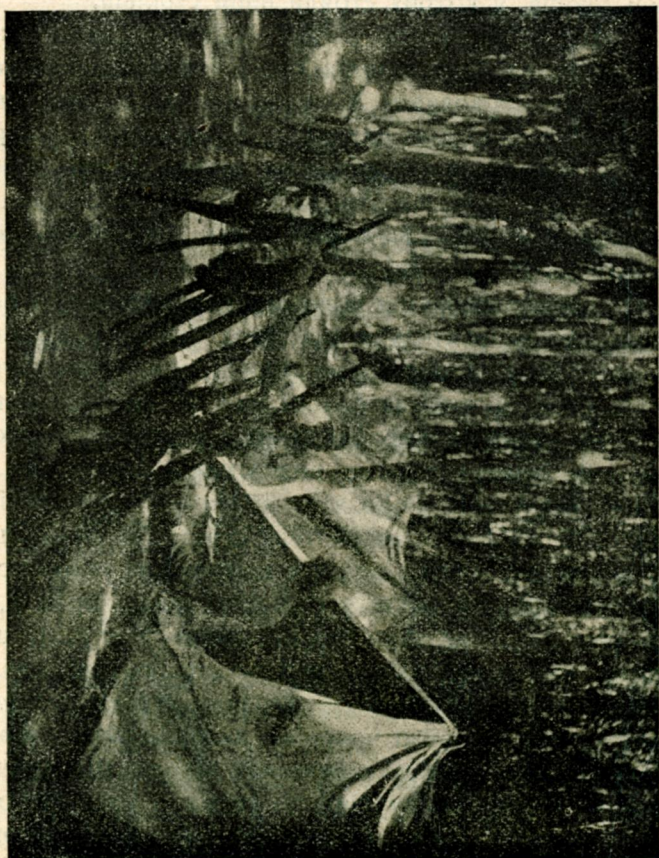
Останний раз боров ся український нарід проти Москви тому двіста літ. Тому, що війна взагалі подія досить незвичайна, а ще більше незвичайна така війна, в котрій молодіж українського народу має нагоду під власним прапором виступити проти споконвічного во-

рога, — цікава для нас кожда черта такої війни і все, що з нею лучить ся. І тому не здивуєш ся, як я докладно описувати-му Тобі все, що я бачив у першій лінії окопів, у котрих стояли наші стрільці.

Дорога вела все в гору поміж полями і лісами. Скрізь видно було відділи трену й війська, що говорили всякими мовами. А наших стрільців нема і нема. Вони аж там цілком напереді... Вкінці підїхали ми під якийсь ліс на поле, відки на другім березі Золотої Липи видно було навіть голим оком довгі ряди російських окопів. Очевидно і нас неприятель мусів бачити як на долони.

Дивне вражінє має чоловік, що знайдець ся в місци, на котрім неприятель може його бачити і досягнути. Передовсім у переважної частини людей ніякого страху нема. Страх є тоді, як боевої лінії не видно, а як вона вигляне, страх зникає. Так було у мене і багатьох товаришів, котрих я о се розпитував. Здаєть ся, що тільки нечисленні люди з ослаблєними нервами відчують перед лицем неприятеля страх, бо не всі люди сотворені на образ і подобиє одного і на те нема ради. Замість страху появляєть ся в душі якась гордість, що радістю розпирає душу; ось, мовляв, я прецінь щось значу: на мене дивлять ся й ось-ось готові стрілити з гармати. Бо Москаль до недавна стріляв з гармати навіть у поодинокого чоловіка, як він підїшов в обсяг огню. А вже воза не перепускав ніколи. Від довшого часу не стає йому амуніції до гармат і тому він обзиваєть ся дуже рідко. Перед кількома днями зловили наші інтелігентного російського салдата і він розповів, що Москалі тільки крісової амуніції мають досить, а гарматної дуже мало, бо стало ся таке: з японських фабрик гарматних набоїв мали йти два транспорти —

Табор Українського Січового Війська в лісі.

один сушею, призначений для російської артилерії, другий морем, призначений для французької; кулі в обох транспортах були різного калібру. Через поспіх помішали при висилці ті транспорти і той, що мав іти для Французів, прислали Москалям тай наоборот. І тепер прислані кулі не надають ся до сих гармат. І російська артилерія має вже дуже небагато куль тай шадить, як може.

Таке оповіданє міг собі той російський жовнір видумати, щоб обманити наших. Але міг і щиро оповідати, не знаючи властивої причини мовчання російських гармат.

Кінець кінців і ми переконали ся на собі, що з російською амуніцією недобре: бо хоч нас з російських окопів мусіли гарно бачити і то через довший час, ніхто в нас не стрілив (з ручного кріса на таку віддаль неможливо вцілити). Коли ми знова віхали в ліс і втратили з очий московські окопи, всі лекше відітхнули. Але рівночасно появляється в душі якесь розчарованє і жаль: чому в наш віз не стріляли з гармати....

Ще їхали ми лісом і минули „місце першої помочі“; так називається місце, де позаду боевої лінії стоїть маленький обоз санітетів з лікарем — звичайно 10—12 люда, що несе першу поміч раненим.

Вкінці побачили ми в лісі землянки, вкриті грубою верствою дернюги для охорони перед шрапнелями. Підїхавши блисше, почули ми українську мову і побачили синьо-жовті краски на відзнаках жовнірів: ми були між Українськими Січовими Стрільцями. Пізнати їх також тоді, коли вони не мають відзнак. Бо хоч наші стрільці належать до найліпшого війська і добре витримують порівнанє навіть з пруським військом

у всяких битвах та походах — то таки на перший погляд пізнати, що се не касарняне військо, тільки добровольці. Вони свободнійше стоять тай інакше ходять, як касарняні жовніри і звичайно інтелігентнійше виглядають.

„До котрої сотні звідси найблисше?“ — питаю одного стрічного стрільця.

— „До сотні Будзиновського“, відповідає стрільчик і показує, куда йти.

Зіскакую з воза, бо даліше їхати вже і не вільно і не можна. Я втішив ся вісткою про Будзиновського, бо се мій товариш з університетських часів. А до знакомого все вигіднійше застукати, чим до цілком чужого.

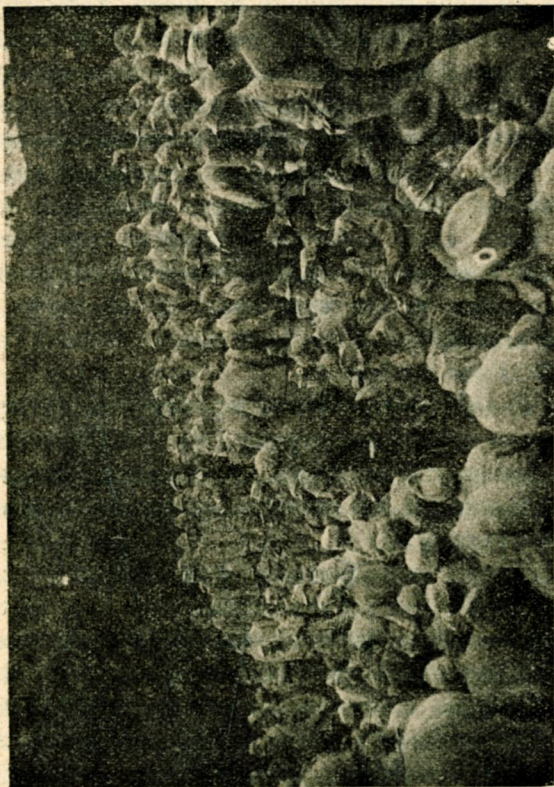
Ідемо вже пішки. І знов поле сонцем залите і знов видно виразно російські позиції по другій стороні ріки на сугорбах. Сонце клонить ся вже ід заходуви. Вступаємо до якоїсь хати. Застаємо в ній сотника й кількох офіцерів, підофіцерів та стрільців. Хата опущена, без ніяких річий і темна. Тільки на землі троха соломи, а на стінах висять річи наших стрільців. При дверях телефон. Прошу, щоби зголосили моє прибуте в курінній управі, що зараз наступило.

Відпочавши і напивши ся чаю, вибираю ся з десятником Поритком¹⁾ на контролю полевих сторожий. Се малі відділи (від кількох до кількадесяти людей — залежно від числа головної сили), висунені наперед. Їх положенє найбільш небезпечне, але найцікавійше.

Сходимо з горбка в улицю села Завалова. Але йдемо вулицею тільки кільканайцять кроків. Поритко каже: „Даліше вулицею небезпечно йти, бо Москалі знаменито нас бачили - би; тут уже засягають навіть ручними крісами, а є між ними зовсім незлі стрільці“.

¹⁾ Уч. рогатинської гімназії.

Завертаємо на перше обійсте при вулиці і йдемо поза будинки. Тут і там треба схиляти ся й уважно пересмикувати на сусідне обійсте. Се вражінє подібне

Віче Укр. Січ. Стр. в Камінці в справі висилки Стрільців на жнива і в справі вибору мирового суду дня 21. липня, 1915.

до того, яке має ученик, що на продищі між годинами переक्रадаєть ся з папіросом так, щоби професор не вгледів його. Серце бєть ся в грудях інтєресно! Дуже інтєресно. Як підростеш, то зазнаєш зовсім по-

дібного вражіння і без папіроса (тай без війни). Але про се ще час говорити. Таке дієть ся в нутрі.

А очи й думки мають не менше цікаву роботу: оглядати пустку в селі. Нїде нї живого духа. Тихо і пусто. Нї людини, нї звірину, нї курки. Хати стоять отвором. Входжу до одної, до другої, до третої. Скрізь те саме. Люди винесли ся і річи позабирали з собою. Тільки денезде висять образи святих і дивними очима дивлять ся на пустку. По образах видно, що се українське село. На образах ріжні друковані написи. В спокійний час звичайно не дивить ся людина на ті написи. А тепер вони набирають значіння. Нпр. напись під образом Христа: „Прийдіте ко мні всі обременний і аз упокою ви“. Я упокою вас... Де ті люди, що жили колись спокійно в сїм гарнім селі? Кілько їх ще при житю? Нїхто не знає.

Село, видно, вже не від тепер опущене. По кутах і вікнах повно павутиня і пороху, на залізних блятах (плитах) кухонь також порох. А доми сї належали видно до заможнійших господарів. Видно се по будинках і по матеріялі.

Так сумно. І пригадують ся старинні казки з „Тисяч і одної ночі“ про опустошілі міста в пустинях, де тільки вітер свище пустими вулицями і піском несе.

А тут свищать кулі. „Фффююю-трррраххх!!!“ Якась московська кулька поцілила в вікно хати — шиба задзенькотіла. Чути, як паде скло на футрину, а з неї на землю. „Грррум, грррум, грррум!...“ то наші стрільці „відвдячують ся“ за ласкаву память Москалям. Стрільці дуже люблять стріляти і вміють стріляти, бо вправили ся знаменито. Вони щойно від кількох днів на сій висуненій позиції, а вже їх полеві сторожі поодинокі вбили або зранили до сорок Москалів по другій сто-

роні Золотої Липи. Кождий цільний стріл пізнати звичайно по страшнім крику, який доносить ся зараз понім ізза ріки.

Наші стріли роблять далеко сильнійше вражіне, чим московські — з тої простої причини, що ми блисше до стріляючих. І знов „Тррраххх!“ і знов „Грррум!...“ Мимохить схиляємо ся. Слух і зір напружуєть ся сам від себе, якби ними не кермував мозок. Будить ся в людині самозаховуючий інстинкт, одна з найстарших складових частин людського нутра, котру людина має спільну з усяким иньшим сотворінем, навіть з хробаком (правдоподібно з виїмком бацилів і иньших подібних, дуже низько стоячих животин). Ноги стають більше елястичні, ціле тіло також. Так і чути, що кождої хвилі можна зі своєрідною приємністю кинути ся на землю, немов з „власної пильности“, — чого без небезпеки чоловік не зробив би. Перелітає думка: „Добре, що хоч сухо на землі!“

Але кидати ся на землю не треба. Ще кілька викрутасів поза хати і стодоли і шопи, ще кілька похилень в огородах і — ми коло найдальше висуненої полевої сторожі Українських Січових Стрільців.

Якже вона виглядає? При самій дорозі, що провадить таки берегом Золотої Липи через середину села, лежать за плотом рядом наші хлопці на соломі, з готовими до стрілу крісами в руках. Будинки гарно їх з боків заслонюють. Обісте таке затишне і велике. І кождої хвилі, якби їх Москалі запримітили тай взяли на ціль, можуть вони скочити за ті будинки. Спритно урядили ся наші хлопці. З плота витягнули один довгий прут тай зробили в той спосіб довгу діру, котра знаменито служить їм за прозір стрільниці і не звертає на них уваги.

Полягали ми між ними на соломі, лицем до землі. Я накрутив свій далековид й оглядаю докладно другий беріг Золотої Липи. На долі хати і доми, деякі стоять ще ненарушені, але більшість розвалена нашими гарматами. Тут і там сторчать понурі згарища й комини, а домів уже нема. Село виглядає як вимерле. Нїде нї живого духа, нї птаха, нї собаки. Але вправні очі наших хлопців не дармують. „Онде лїворуч“, каже до мене мій сусід, що без люнети лїпше бачить, як я через люнету, „скаче сусами якийсь чоловік поза румовища. Але скаче так зручно, що шкода стрілу. Впрочім не знати, чи се наш селянин, чи салдат“.

— „Бідні ті наші селяни по тамтій стороні ріки“, каже другий. „Москалі не дозволили їм чомусь забратися з села дальше, а ми отримали приказ стріляти в кожного по другій стороні ріки, бо салдати перебирають ся і за селян і за селянок тай так пробують дібрати ся блисше до нас. Лише часом можна зміркувати, хто йде...“

„Раз лучило ся нам таке“, оповідає товариш Поритко. „Виходить з хати жінка і йде кудись. Стріляємо, аби сховала ся. А вона замість втікати, стає і підносить руки в гору. Очевидно застрашила ся... З чого ті люди живуть там, не розумію...“

Дивлю ся дальше в гору — а там російські окопи. Тихо в них, якби нікого не було. Стоять такі виразні, що всі кріси можна би почислити. Але Москалі витягають на день кріси з прозірних отворів і вкладають аж вечером, як цілком стемніє.

Відкладаю люнету з таким вражінєм, якби я щойно вийшов з кіна. Знаєш, з того кіна в „Народнім Домі“, де ми нераз ходили оглядати ріжні образи й картини. Дивлю ся вже голим оком а тут переді мною

може на яких 5 або 6 кроків блестить чудова ріка. Не даром називають її „Золотою Липою“. Вона блестить якимсь зелено-золотистим блеском і свіжий запах віє від неї. Не бачу цілої її ширини, бо на те треба встати. Так кортить піднести ся. Але се коштує тут — житє. Троха за дорогий „вступ“ до сеї частини представлення в „кінї“, і я тільки незначно піднімаю голову. „От, ліпше схилїть ся“, каже мій сусїд, „бо вони так само пильно дивлять ся на наш берїг, як ми на їх, а стрільців мають добрих“.

Нема ради. Треба зречи ся чудового виду. Оглядаю крізь діру в плотї тільки яку третину плеса Золотої Липи при другім березї. З якою охотою пішов би я до неї купати ся, бо парно; її зелено-золотиста водиця, що тихо пливе попід зелений берїг і колише купкою шувару, так тягне-тягне і немов шепоче: „Ходи тут до мене, обмию тебе, ти вже так давно не купав ся, а тепер літо, — бачиш, як тепло, — а я за день так гарно вигріла свою воду...“

Ти певно чув казки про русалок, що тягнуть у воду, заманюючи людей. Сї русалки — се олицетворенє народною фантазією притягаючих людину прикмет води. Ще виразнійше виступає се в грецькій мітольогії¹⁾. Ти вже певно читав оповідання про подорож і пригоди Одиссея, хоч Гомера ви ще в школі не брали. Всї ті оповідання дуже інтересні, але є між ними одно, що тут нас найбільше обходить: в нїм представлені сирени²⁾, що чудовим співом тягнуть Одиссея до себе. Сей спів водяних богинь, се олицетворенє впливу шуму пливучої води на людину. Заосмотренє сирен у таку прикмету

¹⁾ Мітольогія, се наука про богів і надприродні сили взагалї.

²⁾ „Сирени“ се меньше-більше те, що наші русалки.

свідчить про великий обсерваційний змісл грецького народа. Бо є люди і народи, що більше бачать від иньших — зовсім так само, як є професори, що ліпше вчать від других.

І ще один цікавий спомин пережив я, лежачи о кілька кроків від Золотої Липи, в першій полевій сторожі наших стрільців: мені пригадали ся часи, коли я мав тільки літ, що Ти тепер маєш і просто „пожирав“ цікаві книжки про завзяті битви білих з Індіанами — там над водами великих озер Еріє й Онтеріо і иньших, та на бистрих ріках Америки. Ти чув нераз, як говорять і читав, як пишуть про „геройство“, але може професор не мав нагоди пояснити Тобі, як те геройство виглядає в своїм корени і що воно властиво є. Се проява людської душі така як гнів, сором і т. д., але ріжнить ся від иньших прояв тим, що при сій прояві все стоїть свідоме наражене життя, то є найвисшого добра, яке людина посідає, для осягнення ціли, що вийшла би на користь загалу, або задля сповнення обовязку. Ті наші стрільці, що вже багато місяців стоять в огни і ніколи не дали ворогови переломити лінії нашого війська в місци, де вони стояли — се герої. Вони свідомо так борять ся, хоч могли би втечи або піддати ся. Корінь геройства все — приємність. Від нього „росте душа“, бо тут розходить ся о велику ставку. Гранє в карті геройством не є, хочби розходило ся о Бог зна' яку ставку, бо при тім нема на оці добра загалу тай нараження власного життя. Є множество родів геройства, не тільки воєнне. І так наші поети Шевченко і Франко — се безперечно герої. Перший виступив в імени добра свого народу проти царату, другий проти заскорузлости власної суспільности — оба робили се без огляду на те, що їх за се

чекає. Геройство найбільш обхоплює молодих людей (хоч є люди до смерти молоді духом), бо душа молодих людей ще не замулена недовірем і знеохоченем, призирством до людей, бажанем вигоди і т. п. Найяскравіше проявляєть ся геройство на війні, і се одна з багатьох причин, чому люди так займають ся війною. Але про се може колись поговоримо докладнійше, бо писати мені досить не вигідно: от тепер пишу під голим небом, сидячи на якійсь колоді досить не вигідно. Тому хочу скорше скінчити.

Праворуч від нашого леговища стоїть над самою рікою напів знищена кулями шопа. На ній видніє великий напис на полотні, звернений в сторону Москалів. Той папис звучить: „Варшава взята!“ Поставили його там наші стрільці в ночі з нараженем життя. Слідуючої ночі виставили Москалі в відповідь на неї аж дві таблиці по своїм боці Золотої Липи. Але тільки одну з них мож було з нашої сторони відчитати. Вона звучить: „Взята була також в 1812 р.“ Другу, довшу відповідь, зложену аж з трьох рядків писаних слів, примістили так далеко, що вона дармо там стоїть. Бояло ся „храбре воїнство царське“ підсунути ся так близько до ріки, як підсунули ся Українські Стрільці. Москалі взагалі мають поважане перед нашими стрільцями. Недавно зловили цілу полеву сторожу якогось австрійського полку, а довідавши ся від полонених, що далі стоять полеві сторожі Українських Січових Стрільців, зараз цофнули ся як найскорше.

— „Хочу спробувати свій кріс“, каже один з наших стрільців, що лежить біля мене, „як гадаєте, де тут можна найскорше рафити?“

Показуємо йому дім у селі, де після всякої правдоподібности криють ся Москалі. Стріл. Москалі відпо-

відають. Але не знають, де ціляти. І стріляють „Богови в вікна“. Між нами втіха, як у клясі, коли задзвонять на продишку.

Вечеріє. Треба йти, бо змінити-муть полеві сторожі. Перед домом, де урядує сотник, стоїть уже „гай багнетів“. Темні постаті наших стрільців стоять у рядах з крісами й наїженими багнетами. Наступає поділ. Кажуть їм зазив і відклик. І ведуть. Зразу йде цілий відділ. Тихо, на пальцях, як благородні хижаки, що йдуть по добичу. Переходять дротяні огорожі і розходяться в темряві.

Камінний хрест біліє на роздорозі серед темряви, як дух. Ніч вже обзиваєть ся. З усіх сторін крахотять стріли. Де вони падуть? Де заривають ся? Тут поле смерти. Вона ходить у темряві, блукає невидна для нікого в своїй сірій киреї. Така цікава і приємна пані. Знаєш, з усеї грецької науки, котру мені впаковували в голову професори, а в котрій були й гарні річі, найбільше сподобав ся мені помисл старинних Греків: представити смерть не як поганий кістяк без очий з довгою косою, тільки як чудового красою генія з молодим, сумовитим лицем, що цілуючи людину, забирає їй житє й держить при тім лучиво, звернене огнем до землі. Що за величава думка, яка благородна фантазія!

А стріли тріскають кругом, аж лящить. Наші хлопці ізза вуглів хат, ізза каміня та горбків рясно „дякують“ Москалям за привіти. Так цікаво-цікаво серед темної ночі! Тисячі стрілів летять у темряві і свищать, як збиточні діти тай ні трохи не журять ся, де впадуть і що з того буде.

»Тисяч в діл стежок провадить,
Ні одна в верх не веде...«

Дивний пан світа — припадок розпростирає тут над усіма свої химерні крила. Одного вкриває ними, другого випихає там, де жде на нього — смерть. Та цікава, приємна пані.

»Без розбору сипле доля дари,
Ділить їх без сиредливости...«¹⁾.

Притихли зелізнi оклики ночі над Золотою Липою. І знов зірвали ся і ще дужше скавулять — як подразнені собаки. З усіх сторін, з усіх сторін. Безперестанно, без уговку. Праворуч тріскає ручний гранат і сипле свої гостинці на кілька кроків від одної з наших полевих сторожий. Ніхто й не дивується. Чи не думають Москалі сеї ночі робити „наступленіє?“

Один з товаришів випускає ракету. Високо вириваєть ся блискуча кулька вогню і летить понад Золоту Липу. Освічує луги і воду і спалене село, освічує так ясно, як Академічну вулицю у Львові. На хвилю. І знов темрява, ще гірша як перед тим. А в те місце, відки вискочила ракета, звертається скавуліне російських куль. Надармо. Бо наші хлопці були вже в безпечнім місці, ще нім ракета гаразд отворила своє чудове око.

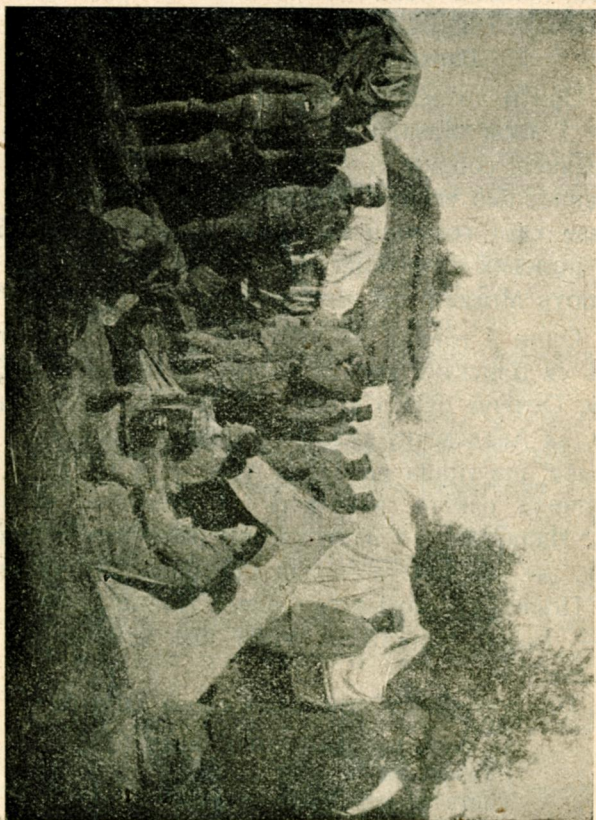
Полевi сторожі розставлені. Йдемо до хати сотника — веселі, вдоволені, якби нас хто на сто коний посадив.

Тут зрозумів я докладно слова Шілера:

»І тому, що доля сліпо сипле
Призначіння зі своїх бочок,
Тіште ся і радуйте ся нині
Всі, що жереб виграли житя!«

В пустій хаті сотенної управи горить одна одинока свічка. Біля телефону сидить дижурний стрілецький

¹⁾ Слова німецького поета Шілера.

В таборі Українських Січових Стрільців.

підофіцер, а коло нього при столі сотник. Він телефоном получений з Курінною Управою. Розмовляють про кріси й амуніцію. На столику кілька книжок. Переглядаю їх. Якась німецька „Völker und Länder-Kunde“ (опис народів і земель) тай кілька українських і польських повістей.

Іду з четарем¹⁾ Цяпкою до Курінної Управи. Ідемо так званим лучним ровом (Laufgraben). Той лучний рів довжезний, предовжезний. А вузкий як домовина і глибокий як гріб. Разураз оббиваю собі боки. Чую як піт ллеть ся вже по лиці. А рів ані думає кінчити ся. Праворуч щось ніби первісні вікна, малесенькі і вузесенькі. То прозірні отвори (Schiessscharten), крізь котрі стріляють наші хлопці. В темряві чую тільки, як на питанє мого товариша в ряди-годи відзиваєть ся голос: „Тут стоїть сотня така, а така!“

Мені вже досить іти сим безконечним ровом. Хоч тільки моїм ногам досить. Бо в дусі тішу ся і приємно мені, що наші стрільці такий величезний шмат землі держать в своїх руках і заслонюють його щіпким ланцухом власних грудий проти московської перемоги. А там по другій стороні Золотої Липи, що від часу до часу блестить у світлі ракет, стоять величезні полища фінські і московські. Може якраз тепер лагодять ся вони до приступу...

Кажу до четаря Цяпки: „Мені вже досить сього рова! Вискакуймо з нього і йдїм полем! Нехай нас обсьвічують!“

¹⁾ Четар в Українськiм Січовiм вiйську се те, що в австрiйськiм вiйську „ляйтнант“ (поручник), а сотник се те, що капітан. Отаман се вищий офіцер, якому відповідного в австрiйськiм вiйську нема.

Цяпка згодив ся. „І так“, каже, „недалеко вже до ліса.“

Я довго застановляв ся над причинами свого рішення. І вкінці прийшов до переконання, що значно слабшою пружиною було для мене притім бажанє не оббивати собі боків, як охота: задержати у себе ілюзію (привид), що сей рів, у котрім стоять наші хлопці, взагалі не кінчить ся. Мені так хотіло ся здурити себе самого, що ми міцнійші, ніж в дійсности. Ти не маєш понятя, як дуже приємно йти таким ровом, де кождий ступінь знаходить ся у власти українського війська, що являєть ся тут суверенним (найвисшим) паном бо-дай сього клаптика землі, на котрім тепер стоїть молодіж українського народа зі смертоносним оружем в руці, сама на смерть готова!

Добре, що ніч. Можна йти не схиляючи хребта ні голови. Буде час на се, як нас осьвітять. А прецінь, як увійшли ми в ліс, то відітхнули свободнійше. Зразу добре було йти, хоч серед темряви, бо стежку мож було розпізнати по тім, що в місци, де вона знаходила ся, ліс був темніший. Але згодом зайшли ми в якісь непроходимі хащі, де заблудили і мусіли знов виходити на поле. Так входили ми до ліса і виходили знова на поле кілька разів. Вкінці запримітили ми в лісній гущавині маленьке світельце, що повзало по землі, як рудий хробачок. Кричимо: „Чи тут Курінна Управа?“

— „Не тут, але вже недалеко“, відповідає якийсь стрілець. Ще тільки раз впав мій товариш, а раз я і перед нами була „Курінна Управа П. курія У. С. С.“ Такий навіть напис пишав ся над входом до неї, що можна було відчитати при ніжнім відблеску світла, яке доходило з нутра крізь густу, зелену занавісу

з газу. Відхиляємо її і входимо до середини. Застаємо отамана Дідушка, як звичайно, в товаристві. Є і його брат, що повернув недавно з Відня. Молодий, рухливий хлопець. Оповідає дещо зі своїх віденських вражень. Всі слухають з зацікавленням. Дехто від часу до часу докидає своє слово. Опісля оглядаємо свіжі світляні знімки, роботи Мойсеовича. Гарна робота. І схоплене майже всьо цікаве з побуту сього куріня на попередній позиції. Дещо з того отримую в подарунку. Дістаємо також чаю і добрих сухарів. Наївши ся, ідемо спати до сусідньої землянки. Тут показується ся, що я забув накривало в сотенній управі. Телефонуюмо по нього, але нім його прислали, я зарив ся в полотно зі шатра і заснув так твердо, що тільки двічі на хвилю збудив ся, як стріляли наші гавбіци в червоний дім, по другій стороні Золотої Липи, в котрім наші сподівали ся „застати“ якусь російську команду. Тай тоді не проснув ся я цілковито, тільки напів. Я був переконаний, що се стріли московської артилерії, але мені навіть носа не хотіло ся виставити зпід полотна шатра. На добре пробудив ся я аж рано. Була година 5. Ліс стояв кругом освітлений ніжним зеленим світлом і овіяний свіжістю ранка. Такого чудового світла я вже давно не бачив. Здається, що людина відчуває красу в далеко більшій мірі, коли відпочине, чим в часі утоми. Випочавши, ми просто ідеалізуємо (прикрашуємо) кругом себе все, що бачимо.

Вставши, вийшов я з товаришами в поле. На закруті пахла нива червоної конюшини, біля котрої філював золотий лан збіжа. Так приємно було полежати на конюшині. Над нами синє небо, таке чисте-чисте. Ми полягали в конюшину і лежали довшу хвилю.

Як сонце підійшло висше, ми повставали і пішли в ліс, з котрого виходили наші стрілецькі рови. З ліса докладно видно було ціле село Завалів, що виглядає як місточко, чи там наоборот. В лісі пів-темно, а о кілька кроків дальше на поли блестить сонце всіми красками: інакше блестить на збіжу, інакше на зеленій паші, інакше на червоній дахівці напів розвалених домів, інакше на бані великої церкви в тім опущенім селі. В яснім і чистім повітрію ще виразнійше лунали стріли. Їх гук і відгомін вязав ся в дивну злуку з яскравим світлом сонця. Скрізь попід ліс гріли ся на сонци розібрані до пів нага Українські Стрільці: Як колись на давнім Запорожу...

Нараз на російській стороні Золотої Липи залунав проразливий, людський крик. То знов котрийсь з наших поцілив свою жертву...

Сходимо до стрілецьких ровів, лишаючи в лісі за собою давні окопи. В них уже повно брудної дощівки, плавають жабки і кипить нове житє. Їх так багато, що мені аж дивно, чому ми вчора не впали в один з тих ровів, блукаючи в ночі по лісі.

Ідемо новим стрілецьким ровом, що лучить курінну управу зі сотенною. Скрізь лежать по криївках у тім рові наші стрільці, втомлені нічною службою. Скрізь чистота і порядок. Майже кожда переділка уряджена інакше, відповідно до вимог і смаку свого мешканця. Ріжні грубки і фрамуги, малесенькі тунелики на ноги, виступи і гладко обкопані східці. Мимо всего праця над прикрашенем тих земляних мешкань в окопах не устає. А на її сторожи стоїть ручний гранат: се небезпечний інструмент, що виглядає, як добрий струк кукурудзи; навіть його зверхний вигляд подібний

до вигляду струка кукурудзи — тільки зерна на ній значно більші.

В день безконечний рів видав ся менчим. Мене те, що він поменчав, боліло ще більше, як вчора оббиті боки. І так дуже хотіло ся, щоби ми могли колись такими ровами охоронити себе і свою Україну та весь свій нарід проти всіх ворогів.

Війна має в собі крім великого страху і нещастя також щось відсвіжуючого, як буря, котра і ломить і відновлює. Відчували се і розуміли люди не від тепер. Поручаю Тобі докладно перечитати поезию Шіллера п. з. Reiterlied — Ти вже певно читав дещо з того поета.

Як висновок своїх думок про участь у війні наводить лагідний Шіллер такі слова:

А як ви життя не вміти-мете наразити,
То ніколи не знати-мете, що то значить жити.

Мій дорогий! Якже я хотів-би, щоби Ти сам зрозумів ті великі слова поета, котрого видав нарід, що спокійно вміє давати сотки тисяч молодіжи і сотки тисяч батьків родин на певну смерть. Поет каже тими словами, що тільки свободний нарід жиє, а невольницький порохнавіє, що свободних людей пізнати потім, що вони вміють умирати, а невольницький нарід не вміє сього робити з власної волі, тільки під примусом. В сих словах є ціле море материнських сліз, але таких, яких ніхто не бачить: гордих, укритих сліз великого народу, не таких, що їх видно серед голосія і заводів на кождім залізничім двірці.

Щоби хоч Ти, як виростеш, міг наразити своє жите в великім війську свободної незалежної України. Бо нам не судила ся така доля.

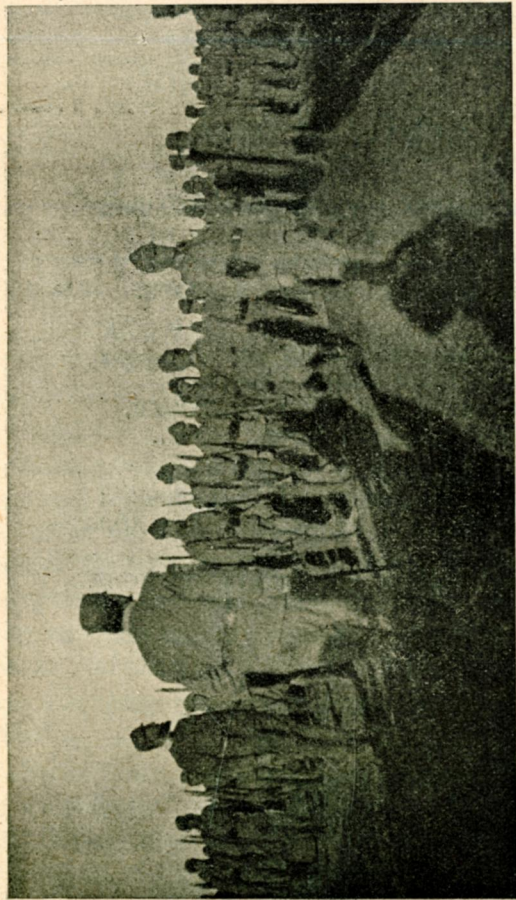
Бачиш, який довгий лист написав я Тобі. А Ти забув навіть дописати ся на картці, яку отримав я від Твого татка. Сподіваю ся, що на другий раз пам'ятати меш.

Щиро Тебе здоровлю.

Писано дня 14. серпня 1915 під голим небом над Золотою Липою при акомпанїментї гарматних стрілів.

Могила четаря У. С. С. Івана Балюка в первіснім видї на кладовищі в Завалові.

Перегляд полку У. С. С.

На переді від лівої руки до правої: Сотник **А. Мельник**, четар посол **Др. М. Новаковський** і старший десятник **Олена Черкавський**.

В середині полковий отаман **Григорій Косак** говорить зі Стрільцями.

Остан Шандура.

СМЕРТЬ ОТАМАНА.

При окопах в сірий день осінний,
Де ще ранком стояли салдати
Впав від кулі отаман курінний,
Впав сердега при дулі гармати.

А соколи далі полетіли,
Полишивши свого отамана...
Лиш ясені два над ним шуміли,
Як на грудях застигала рана...

А з ясенів зжовклий лист спадає;
Плаче ніч, сумна як хлопська доля —
Отаману „упокой“ співає
Зимний вітер, що летить від поля...

Северина Кабаровська.СІЧОВИЙ ХОРУНЖИЙ
ОЛЕНА СТЕПАНІВНА

ЯК ГІСТЬ НА ЗАСІДАННЮ „УКРАЇНСЬКОГО ЖІНОЧОГО
КОМІТЕТУ ПОМОЧИ ДЛЯ РАНЕНИХ“ У ВІДНИ ДНЯ 15.
СІЧНЯ 1915 РОКУ.

Ми зійшли ся на одно з тижневих засідань, які відбували ся що п'ятниці. Вибила година п'ята.

У великій, ясно освітленій кімнаті за столиком прикритим червоним оксамітним накритем сиділа вже председателька та писала щось у своїй книжочці.

Праворуч стояла секретарка та поряdkувала всілякі письма; читала в послідній хвилі наспілу переписку, записувала, заглядала до протокольної книги, черкала щось і знов читала. В протилежнім куті кімнати вештався касієр. На невеличкій конзолі перед великим зеркалом розложив свій „крам“ і всілякі книжечки і видавництва для наших ранених жовнярів. Все те по засіданню розберуть члени та понесуть у шпиталі. Касієр обчислював усе, записував, порівнював та знова рахував.

Ліворуч від президіяльного столика при фортепані накритім зеленим сукном стояли три молоденькі панночки. Перед ними на цілій поверхні великого фортеп'яна лежали стоси часописий та різні книжочки.

Всі працювали пильно. Кождий примірник часописи чи брошурки, які по засіданню роздавати-муть членам для шпиталів, мусить вперед бути заосмотрений печаткою комітету.

Поквапно одна з них підсувала примірники, друга била печатку, а третя сейчас брала його і складала в порядку один на другім.

При звіті з діяльності президії за час від послідного засідання з найбільшим вдоволенням підносить предсідателька, що коляда для Стрільців відійшла в час у поле. Невелична вона, всеж буде Стрільцям

Український жіночий комітет у Відні для ранених українських Січових Стрільців і жовніврів.

доказом нашої пам'яті про них. 1360 даруночків зложених з найпотрібніших та найбільше пожаданих Стрільцями річий відвезли у поле, а тут уже стоси карток наспіли з поля з подякою за дарунки і ціннішу від них пам'ять.

„Будемо всі письма читати“, каже предсідателька.

Серед нарад отворили ся двері і в кімнату увійшла *Олена Степанівна*.

Неначе ясне сонце засвітило... Неначе розкрив ся нараз непрозримою мракою сповитий овид будучности нашої і нашого народа. На лицах усіх засіяла радість ясна і велика.

„Славно“ — загуло нараз в сторону дорогого гостя.

Олена Степанівна віддала зібраним стрілецький привіт та глянула довкола по присутніх.

В сій хвилі встала предсідателька, підійшла до неї, звитала ся з нею та підпровадила до президіяльного стола. Тут встала секретарка та щиро повитала дорогого гостя іменем комітету і віддала пошану і честь молодій героїці іменем українського жіноцтва.

„Час такий — говорила між іншими бесідничка, що сум обмотує нас чорними думками...

Але коли прийде хвиля святочна ось пр. як ся для нас, в якій станула перед нами „молоденька героїка“, усе чародійно зміняє ся. Один погляд на її лице повне спокою і відваги..., в її очі, в яких горить огонь любови та ся віра неугасима на кращу долю народа, одна думка про її славні героїські діла й подвиги, один погляд на сю героїську хоч дрібну статть, з якої бє завзятість, витривалість і сильне бажанє „побити ката нашого народа“... а закликати ся хоче з Лесею Українкою:

»Гетьте думи сумні та осінні,
Таж то тепер весна золота«!

Весна волї нашого від віків у неволї деспота півночи завмираючого народа! Чогож нам сумувати?

Таж побіда мусить бути по нашій стороні, коли сї, що за найслабших уходять, жінки, чудес героїства доказують.

Таж нарід наш мусить жити, коли має не то хоробрих синів, але і славних жінок.

На вид її втікає хмара зневіри і ясний луч надії перебиває чорні боввани сумнівів.

Розяснює ся овид.

Серце втомлене оживляє віра, що віщі слова наших народніх пророків се не лише слова — а велика правда, яка з часом мусить перейти у дійсність.

І дивлячись на неї, ми всі віримо сильно, що:

Хоч тепер на Україні велика руїна,
 Прийде час, що вона розсипле ся,
 А з під неї встане Україна
 І розвіє тьму неволі,
 Світ правди засвітить
 І помолять ся на волі
 Невольничі діти...

Бесідничка говорила — а Олена Степанівна стояла у кутку кімнати, в який таки з початку бесіди скрила ся — неначе заклопотана. Її дрібна стать, її головка з золотими, гладко причесаним і на мужеський лад коротким волосем, її ніжне, майже дитинне личко дивно відбивало від синьо-сірого стрілецького мундура, на яким пишали ся вже військова ранга та відзначене за хоробрість і від довгої срібної шаблюки та високих чобіток. Був се такий дивно милий і гармонійний образ, що не мож було від него очий відірвати.

Стояла неначе дитина онесьмілена, але її очі гляділи поважно... десь у далеку даль.

Вона бачила мабуть у сій хвилі перед собою не лише сей гурток українського жіноцтва, який працював у комітеті... вона думала, що робить у сей великий час усе жіноцтво цілої соборної України. Вона бажалаб, щоб воно все стало одушевлене одною великою ідеєю „для народа жити“, — щоби стануло до праці горячково, великою лавою та як друга велика половина великого українського народу подвоїло його сили, прискішило його просвітний розвій, а з тим його волю й щастє.

Вона мріла так... то знова легіла думкою ген у кроваве поле, де жмінка наших Стрільців стоїть проти московської сили. Але в сій жмінці горить огонь такий могутний і великий, що не страшна йому чорна хмара ворожа“.

* * *

Бесідничка скінчила. Буря оплесків понесла ся в сторону молоденької героїки. А вона з личком рожевим від рожевих мрій, які снувала, слухаючи бесіди, дякувала, кажучи:

„Величаєте мене героєм і ніяково мені. Не сповнила я нічого геройського. Я сповняю лише обов'язок свій, як сповняєте ви його в комітеті.“

Ви з любови до України відвиджуєте шпиталі, несете поміч раненим українським жовнірам, даєте їм відряду, бодрите духа, уважаєте, щоби не попали ся на чужині у ворожі нам руки.

Я з любови до України взяла кріс та пішла в поле фізичною силою помагати бити ворога. От і все“.

Говорила тихо, м'яко, зі зворушенем і так якось несміло, мов дитина.

Дивлячи ся на неї, їй подумати було годі, що в сій ніжній дівчині сидить дух такий бодрий і сміливий.

* * *

Предсідателька попросила її усісти поруч себе та бути присутною при відчитанню наспілих від Стрільців подяк за коляду.

„Дуже радо“, сказала вона — „але прошу простити, що сяду ось там“.

І з тим подала ся знова поміж дівчат і сіла поміж ними у куточку кімнати.

На просьбу секретарки взяв касієр жмінку письм, побільше карток, та своїм звучним голосом почав, знаменито віддаючи настрій автора кожної картки, читати одну по другій.

Письма Стрільців були сердечні, щирі, повні туги, а були і веселі, повні дотепу та гумору.

Була се гарна хвиля.

Олена Степанівна представляла нам тих всіх, що духом ось тут по черзі являли ся.

Подекуди веселість письма викликувала загальний сміх, то знова туга виливала ся з читаних стрічок а тоді тихі зітхнення несли ся в сторону тих, там у снігах святкуючих, Стрільців.

По відчитаню письм перед замкненєм засідання предсідателька попросила Олену Степанівну о фотографію.

„Коли на жаль не маю“, відповіла вона.

„Так просимо, Оленко, сфотографувати ся й один примірник полишити для комітету — кошти беремо на себе“, говорила предсідателька.

„Чи се потрібне?“ замітила Степанівна, „сі гроші мож краще зужиткувати під той час“.

„Але ми просимо дуже“, сказав касієр та інші члени. Тут кинулись до неї товаришки:

„Мусиш, Оленко, фотографувати ся, бо на силу заведемо“... почали всі в один голос.

„Но... добре вже, як лише буду мати час“, відповіла вона.

„Ей так ні Оленко“, вмішала ся знова предсідателька. „Ми таки конче просимо. Приречи нам“.

Вона усміхнулася: „Но, прирікаю, коли вже так треба, хоч по що се?“ додала.

Засіданє було скінчене, година спізнена. Зачали всі прощати ся зі Степанівною. Окружили її зі всіх сторін, стискали щиро долоню, а то й цілували, аж спалахнула ціла.

„Як то добре хлопцем бути, усі панночки цілують, правда, панно Оленко“, втрунув жартобливо касієр.

Вона усміхнула ся.

Члени стали розходити ся. Я вийшла зі Степанівною.

„Куди ви?“ спитала вона, коли найшли ся ми на вулиці.

„На Рінги — та дальше електричним“, відповіла я.

„Доси я з вами“, сказала.

Ми йшли, балакаючи про всіляке. На скрутї вулиці дунув нам вітер у вічі так, що ми й пристанули мимохоть.

„Брр... який вітер!“ сказала вона.

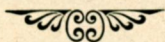
„Ой мабуть ви звикли і до гіршого... в поли...“ замітила я.

„Се правда“, сказала вона, „але там, бачите, сего не помічає ся. Що там значить вітер, сніг мороз чи що! Одно тямиш: Перед тобою ворог лютий..., в твоїй силі помагати, його здавити, знищити та освободити від него раз на все рідну землю. І женеш вперед... А тут у місті якось инакше“.

Ми дійшли до місця, де мали розлучити ся. Стиснули ми собі руки.

„Дай Боже побачити ся у кращий час“, сказала я.

А вона відповіла: „Вже не рабами, а вільними дітьми вільної України“.

З М І С Т.

	СТОРОНА
Вступне слово	3—5
1. <i>Ростислав Заклинський</i> : В першій битві	7—11
2. <i>Др. Осип Назарук</i> : Зі споминів найстаршого стрільця	13—22
3. <i>Василь Атаманюк</i> : Лист малого сінка до батька на війні	23
4. <i>Ростислав Заклинський</i> : З боїв на горі Ма- ківці	24—26
5. <i>Роман Купчинський</i> : На Галич	27—28
6. <i>Василь Кучабський</i> : День 28. червня 1915. р.	29—36
7. <i>Роман Купчинський</i> : На позицію	37—40
8. <i>Др. Осип Назарук</i> : Битва коло Соколова, Со- кільник і Соснова	41—46
9. <i>Роман Купчинський</i> : В опущенім селі	47—48
10. <i>Др. Осип Назарук</i> : В першій лінії	49—70
11. <i>Остан Шандура</i> : Смерть отамана	72
12. <i>Северина Кабаровська</i> : Олена Степанівна	73—79

В книжочці сій є 33 ілюстрацій.

Як довго триває війна

висилає Канцелярія Товариства „Просьвіта“
Впов. Членам, що вирівнали членські вкладки,
отсі видавництва за **половину ціни.**

I. Історія.

а) Розвідки з української історії.

1. Гетьман Мазепа	25 сот.
2. Полтавська битва	6 „
3. Павло Полуботок	20 „
4. Як воювали Запорожці	25 „
5. Оповідання з історії української землі	40 „
6. Київ	20 „
7. Сорок літ діяльності „Просьвіти“	50 „

б) Оповідання з української історії.

1. Сагайдачний	50 сот.
2. Ведмедівська попівна	15 „

в) Історія інших народів.

1. Білоруси	6 сот.
2. Роки жури	20 „
3. Як Болгари здобули собі свободу	30 „
4. Спартак, провідник римських Глядіаторів	70 „
5. Боротьба англійських кольоній	70 „

II. Історія української літератури.

1. Про Шевченків „Кобзар“	40 сот.
2. Про життя Т. Шевченка	10 „
3. Про Шевченкові твори	10 „
4. Про О. Ю. Федьковича	30 „

5. Вибір з творів О. Ю.

Федьковича	30 сот.
6. З Маркіянових днів	50 „
7. Микола Гоголь	6 „
8. Марія Марковичка	6 „

III. Оповідання.

1. Про злодія в селі Гаківниці	10 сот.
2. Спачений довг	25 „
3. Добрий інтерес	20 „
4. Невинна	20 „
5. Жіноча доля	20 „
6. Федь Триндик	20 „
7. Нові часи	30 „
8. П'ятьдесятьлітне подружжя	20 „
9. Золото	30 „
10. Люборядські	60 „

IV. Природа, культура.

1. Серед вічних снігів і ледів	40 сот.
2. Про землю, сонце і звідди	50 „
3. Поміж землею а небом	20 „
4. З життя первісного чоловіка	50 „
5. Нові і перемінні звідди	120 сот. і 140 „
6. Житє, біологічна розвідка	30 „

Гроші за книжки слати на адресу: Канцелярія Товариства „Просьвіта“, Львів, Ринок ч. 10.

623733

Найкрасшу і на

В 5.888

набудете в 21 томах ціка
драми, комедії, поезії 18
ських письменників і по

Товариства „Просьвіта“

1886

Українська Письменність.

Зібрані тут твори слідуєчих авторів:

- Книжка 1. І. Котляревського, П. Артимовського-Гулака (сторін: 536; другий наклад).
 „ 2. і 3. Григорія Квітки-Основ'яненка в 2 томах (сторін: 544, 552; другий наклад).
 „ 4. М. Шашкевича, Я. Головацького (сторін: 406; другий наклад).
 „ 5. Н. Устияновича, А. Могильницького (сторін: 400; другий наклад).
 „ 6. А. Метлинського, М. Костомарова (сторін: 496).
 „ 7. і 8. Тараса Шевченка в 2 томах (сторін: 552, 544; третій наклад).
 „ 9., 10., 11., 12., 13., 14. П. Куліша в 6 томах (сторін: 504, 560, 577, 528, 560, 700).
 „ 15. і 16. І. Воробкевича в 2 томах (сторін: 420, 420).
 „ 17. Л. Глібова, Кс. Климковича, Вол. Шашкевича (ст.: 580).
 „ 18. Ол. Сторженка (сторін: 502).
 „ 19., 20. і 21. Ст. Руданського в 3 томах (ст.: 456, 456 і 480).

УКРАЇНСЬКУ ПИСЬМЕННІСТЬ

можна набути всі томи враз за 42 корони в красшій оправі, а 33 кор. 60 сот. в звичайній оправі або кожного том з окрема по 2 кор. в красшій оправі, а 1. кор. 60 сот. в оправі звичайній.

На поштову пересилку одної книжки треба долучити 45 сот. — При замовленю всіх томів нараз і по одержанню належитости з гори, оплачуємо пошту самі.

Замовлення слати на адресу: Канцелярія Товариства „Просьвіта“, Львів, Ринок ч. 10.

Ціна сеї книжочки: для членів Товариства **90** сот.
для нечленів **1** кор. **20** сот.

Випускництво Товариства „ПРОСЬВІТА“.

З кривавого шляху Українських Січових Стрільців.

Ілюстрована збірка оповідань і описів.

Зредагував

Др. Осип Назарук.

У ЛЬВОВІ, 1916.

КОШТОМ І ЗАХОДОМ ТОВАРИСТВА „ПРОСЬВІТА“.

З друкарні Наукового Товариства ім. Шевченка.